

Галина Сапун

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ 4 КЛАС

ЧАСТИНА 2

Видавництво

«Підручники
і посібники»

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика *Михайла Вербицького*
Слова *Павла Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запануем і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

ХМАРА СЛІВ «СЛОВНИКОВІ СЛОВА»

Галина Сапун

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 4 класу
закладів загальної середньої освіти

У 2-х частинах

ЧАСТИНА 2

Тернопіль
Видавництво «Підручники і посібники»
2021

Підручник написано відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом Р. Б. Шияна

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

- — початок уроку / уроків
- — прочитай
- — виконай письмово
- — попрацюйте в парі (групі)
- — проведи дослідження мовних
та літературознавчих секретів
- — виконай удома

Сапун Г.

С19 Українська мова та читання : підруч. для 4 кл. закл.
загал. середн. освіти. У 2 ч. Ч. 2 / Г. Сапун. — Тернопіль : Під-
ручники і посібники, 2021. — 128 с.

ISBN 978-966-07-_____-__

ISBN 978-966-07-_____-__ (Ч. 2)

УДК 811.161.2(075.2)

ISBN 978-966-07-_____-__

ISBN 978-966-07-_____-__ (Ч. 1)

© Сапун Г., 2021

© Видавництво «Підручники і посібники», оригінал-макет, 2021

ДОРОГІ ЧЕТВЕРТОКЛАСНИКИ І ЧЕТВЕРТОКЛАСНИЦІ!

Після чудових зимових канікул ми продовжимо мандрівку в чарівний світ української мови, художнього слова.

Вас очікують нові персонажі літературних творів, які стануть надійними друзями та порадиниками. Вони розкажуть чимало цікавого про давні часи і сьогодні, допоможуть дізнатися, як стати успішною людиною. Ви зможете насолодитися художніми творами про красу довкілля, помилуватися репродукціями картин українських художників.

А ще ви дізнаєтеся чимало секретів української мови, удосконалите свої граматичні навички, уміння висловлюватися, комунікувати.

На моїх сторінках є чимало пізнавальних і творчих завдань. Робота над ними навчить вас працювати злагоджено.

Бажаю вам, дорогі четвертокласники і четвертокласниці, успіхів у навчанні! Щасливої мандрівки моїми сторінками!

Ваш підручник

ЗАЙМЕННИК

КНИГИ — БЕЗЦІННИЙ СКАРБ

1. 1. Прочитай вірш. Визнач його тему.

Книжковий світ — то особливий світ.

Він, як магніт, притягує до себе.

Коли читати вмієш з юних літ,
для тебе книга — це безкрає небо.

Вона дає від Всесвіту ключі
й те, без чого людиною не бути.

Читай удень, читай і уночі,
щоб світ цей незбагнений досягнути.

Життєве невичерпне джерело,
твоя розрада в пору лихоліття.

Ти знатимеш про все, що вже було,
і навіть те, що буде в цьому світі.

Дарує книга лету відчуття,
із нею виростають в тебе крила.

Ти з нею відчуваєш смак життя
й долати перешкоди маєш силу.

Книжковий світ — то особливий світ.

І безкінечний — наче море з небом.

Почати можеш будь-коли політ.

Для цього просто лиш читати треба!

Олександр Афонін

2. Як автор ставиться до книг? До чого закликає читачів?
Які порівняння є у вірші? Які слова вжиті в переносному значенні?

3. Чи погоджуєтесь ви з думкою, що книжковий світ особливий? Доведіть свої думки.

2. 1. Проведи дослідження «Займенник як частина мови».

Крок 1. Випиши з вірша Олександра Афоніна виділені слова.

Крок 2. Постав питання до записаних слів.

Крок 3. Визнач, замість яких слів ужиті слова **він**, **вона**.

Крок 4. Зроби висновки, чи називають виписані слова істоту чи неістоту.

Займе́нник — це частина мови, яка вказує на предмети, їхні ознаки чи кількість, але не називає їх. Займенники відповідають на ті самі питання, що й частини мови, замість яких вони вживаються: **хто?**, **що?** (*він, вона, воно*), **який?** (*такий, така, таке*), **скільки?** (*стільки, ніскільки*).

2. Обговоріть, чому займенник має таку назву.

3. 1. Випиши з вірша Олександра Афоніна підкреслені слова. Постав до них питання.
2. Спиши вірш. Підкресли займенники.

ЗАЙМЕННИК

Щоб не повторювать іменник,
числівник чи прикметник — час
уже згадати про займенник.
Він виручав мене не раз.

Володимир Верховень

4. 1. Прочитай і відгадай загадку.
Можу я розповідати,
розважати і навчати,
ще й пораду слухну дати
тим, хто вміє прочитати.

Леся Вознюк

2. Випиши займенники, постав питання до них.
3. Підкресли орфограми.

5. 1. Прочитай заголовок вірша. Які пригоди можуть трапитися з книжкою?

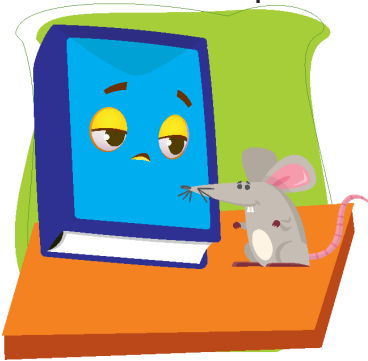
ПРИГОДИ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ

У крамниці на полиці
зажурилась книжка:
— Ніхто мене не читає,
тільки сіра мишка...

А мене ж бо написали
не для мишеняток,
а для наших, українських
хлопчиків, дівчаток...

І засмучено сказала
українська книжка:
— От коли б я ніжки мала,
як та сіра мишка!..
Подалась би я з казками
від хати до хати —
між малими козаками
читачів шукати!
Раптом сталось дивне диво:
виросли у книжки
хоч короткі, та рухливі
дві тоненькі ніжки.
Крок наліво, крок направо
і вперед два кроки —
і побігла книжка жваво
на шляхи широкі.
От заходить в першу хату,
до школярки Славки.
Бачить дівчину завзяту,
що й не встане з лавки.
Книжка стала на порозі:
— Добрівечір, Славо!
Почитай мене, по змозі —
я така цікава!
Слава каже: — Я б читала,
так завдань багато!
В мене так часу замало —
вчуся навіть в свято...
Аж як літечко прилине,

ти прийди ізнову.
Може, знайдемо хвилину
тоді на розмову.
В книжці літери зів'яли
на такий початок...
— Пошукаю трохи далі
кращих я дівчаток!
На горбочок із долинки
вийшла на доріжку.
Привіталась до Галинки:
— Пусти в хату книжку!
— А про що ти, книжко
красна?
— Про звірят, природу,
про минуле і сучасне
нашого народу...
А якщо казки для тебе
мають ще привабу,
прочитати конче треба
про царівну-жабу...
— Гай-гай-гай...
Мене сьогодні
не цікавлять жаби...
От якби про танці модні —
це читала я би!
Пішла книжка до Василька.
Чує голос низом...
Що ж, Василько зиркнув
тільки,
й знов під телевизор...
Завітала до Матвія —
сумно вийшла з хати:
по-українськи той не вмів
взагалі читати!
Не навчила його мама,
не ходив до школи —
як німий, тепер між нами
без рідної мови!

Завітала до Сергія,
іншого всезнайка,
що на світі все уміє,
носозадирайко.
Як зайшла до нього книжка,
так він гостю привітав:
— Я все-все на світі знаю,
так що й інших вже навчаю!
Відказала книжка:
— Друже,
щось ти чванишся задуже!
Ще нема таких учених,
щоб на світі знали все!
Ти скажи мені по правді:
чи про атом чув коли?
Звідки нафта узялася?
Де живуть гіпопотами?
Як на тигрів полювати?
Від левиці як втекти?
Ой, не вірю я, щоб знав ти
із самих своїх думок,
як літають астронавти,
як далеко до зірок...
Все ти знаєш навмання —
це, мій друже, не знання.
Це лиш показ, а не сила,
це, мій хлопче, булька
з мила!
А скажи-но, любий сину,
що ти знаєш про свій край —
про Вітчизну — Україну?
Ну, кажи ж, відповідай!
Червонів Сергій, звичайно,
стало соромно йому:
— Та чекай-но, не тікай-но,
може, я тебе й візьму!
Та сказала книжка:
— Сину,

(теж бо гордою була)
дуже вдячна за гостину
без любови і тепла!
Я піду з твоєї хати,
і на мене вже не жди!
Як захочеш книжку мати,
до книгарні сам прийди!
Там книжок іще багато,
тож купуй їх на здоров'я...
Я ж піду таких шукати,
що взяли б мене з любов'ю.
Вийшла книжка в поле сіре,
мало що не плаче:
де знайти їй тепле,
щире серденько дитяче?
Аж в одній веселій хаті,
де живе Наталя,
книжку радо привітали
і на стіл поклали.
Бачить книжка —
в цій хатині
від книжок аж тісно —
бо читають всі в родині:
і матуся, і бабуся, і тітуся,
і татусь, ще й дідусь!
А Наталя? Звісно!
Тільки котик не читає,
але слухає, вважає...

8. 1. Прочитай і відгадай загадку. Спиши.

Школяре, школяре, **я** твоя подруга.
Кращого ніколи не знайдеш **ти** друга.
Ти мене пильнуєш — **я тебе** навчаю,
я тебе навчаю та ще й забавляю.

Марійка Підгірянка

2. Визнач, до якої частини мови належать виділені слова. Замість якої частини мови вони вживаються? На кого або на що вони вказують?

Слова **я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони** — **особові займенники**. Вони вказують на особу або осіб і відповідають на ті самі питання, що й іменники.

9. Проведи дослідження «Значення особових займенників».

Крок 1. Розглянь таблицю.

Особа	Число		На що вказує
	Однина	Множина	
1-ша	я		вказує на оповідача (особу, яка говорить про себе)
		ми	оповідач об'єднує себе ще з кимось (розповідає про себе і своїх друзів / знайомих)
2-га	ти		вказує на особу, до якої звертається оповідач
		ви	вказує на осіб, до яких звертається оповідач
3-тя	він вона воно		вказує на особу, яка не бере участі в розмові, або на предмет, про який ідеться
		вони	вказує на кілька осіб, які не беруть участі в розмові, або на предмети, про які йдеться

Крок 2. Визнач, на скільки груп (осіб) поділяють особові займенники.

Крок 3. Зроби висновок.

10. 1. За таблицею розкажіть, до якої особи і числа належить кожен особовий займенник.

2. Розгляньте світлину. Розіграйте діалог, використовуючи подані репліки. Уживайте особові займенники.

— Недавно я дізнався / дізналася, що у світі є чимало пам'ятників книгам.

— Де ти знайшов / знайшла про це ... ?

—

— Ти не знаєш, чи в Україні є ... ?

— Є. У

— Цікаво. Я обов'язково ...

3. Подякуйте одне одному за добру роботу.

11. 1. Виконай завдання на вибір.

✓ Чи хотів би / хотіла б ти дізнатися про пам'ятники книгам? Запиши про це кілька речень. Підкресли займенники.

✓ Запиши відповіді на запитання, використовуючи особові займенники.

1. Яку книгу ти зараз читаєш? **2.** Хто її написав? **3.** Кому ти можеш порекомендувати прочитати її?

2. Запиши речення, додаючи особові займенники.

... прийшли в читальний зал. ... зустріла Ангеліна Борисівна. ... ознайомила ... з новинками дитячої літератури.

12. Відшукай і запиши три прислів'я, у яких є особові займенники.

*Пам'ятник першодрукарям
у м. Коломій
(Івано-Франківська обл.)*

13. 1. Прочитай вірш. Визнач його тему.

Я у мріях побувала,
я у мріях заблукала.
То я пекарем була
і торти смачні пекла,
то зайшла в кравчині мрію —
Плаття шила — гарно вмю!
Ще я вчителькою стала —
букви з дітками вивчала.
Мить — і я вже тенісистка,
і художниця, й артистка!
вірш складаю — поетеса,
в літаку я — стюардеса!
Ким же бути, ким же стати?
Треба щось одне обрати!
Я у мріях побувала,
я дивилась — вибирала.
Ще не все я знаю й вмю,
ще шукаю свою мрію!

Любов Відута

2. Добери заголовок до вірша. Розкажи, ким мріяла стати героїня. Чи визначилася вона з вибором професії? А ти?

3. Від якої особи написано вірш? Доведи.

14. Проведи дослідження «Відмінювання займенників 1-ї та 2-ї особи».

Крок 1. Розглянь таблицю.

Відмінки, питання		1-ша особа		2-га особа	
		Однина	Множина	Однина	Множина
Н.	хто?	я	ми	ти	ви
Р.	кого?	менé	нас	тебе	вас
Д.	кому?	мені	нам	тобі	вам
Зн.	кого?	менé	нас	тебе	вас
Ор.	ким?	мною	нами	тобою	вами
М.	(на) кому?	(на) мені	(на) нас	(на) тобі	(на) вас

Крок 2. Зверни увагу, яких форм набувають займенники в різних відмінках.

Крок 3. Зверни увагу, у яких відмінках займенники мають однакову форму.

Крок 4. Зроби висновок.

У реченні особові займенники можуть бути підметом або другорядним членом речення: *Я мрію про світи далекі. Для цього мені ще треба багато вчитися.*

- 15.** 1. Коли вживаємо займенник *ти*, а коли — займенник *ви*?
2. Коли займенник *Ви* пишуть з великої літери? Наведіть приклади.

- 16.** 1. Прочитай. Визнач тему тексту. Добери заголовок.
За допомогою книг ми потрапляємо в інший світ — фантазії чи сміху, добра чи зла. Книги відкривають нам те, що ми не знаємо, навіть не здогадуємося. Книги переносять нас у минуле, дозволяють помріяти про майбутнє. Книги крокують завжди поруч з нами. Вони допомагають нам краще зрозуміти світ.

2. Спиши. Підкресли займенники. Визнач відмінки займенників. За потреби скористайся таблицею на с. 11.

- 17.** 1. Прочитай і відгадай загадки.
1. Як миша, хвостик довгий маю, та я з городу не тікаю. З мене зробити кожний рад корисний та смачний салат (*Юлія Турчина*). 2. Не вогонь, а обпікає, не борець, а силу має. І якщо зачепиш ти, може добре обпекти (*Леся Вознюк*). 3. Тягне шапку дід на вуха, баба одягла кожуха. Тут у нас один прогноз: є на вулиці ... (*Юрій Терен*). 4. Ми його купили, ми ним руки мили. Потім — було мало! Потім — геть не стало (*Ганна Чубач*). 5. Я — руда, і ти — руда! Я з хвостом — ти без хвоста! Я — звірятко, ти — грибок, а ім'я — одне на двох (*Марія Познанська*).

2. Виконай завдання на вибір.
- ✓ Спиши три загадки. Підкресли особові займенники. У дужках укажи особу, число.
 - ✓ Відшукай дві загадки з особовими займенниками.

18. Проведи дослідження «Відмінювання займенників 3-ї особи».

Крок 1. Розглянь таблицю.

Відмінки, питання		3-тя особа			
		Однина			Множина
Н.	<i>хто? що?</i>	він	вона	воно	вони
Р.	<i>кого? чого?</i>	його / (до) нього	її / (до) неї	його / (до) нього	їх / (до) них
Д.	<i>кому? чому?</i>	йому	їй	йому	їм
Зн.	<i>кого? що?</i>	його	її	його	їх
Ор.	<i>ким? чим?</i>	ним	нею	ним	ними
М.	<i>(на) кому? (на) чому?</i>	(на) ньому / (на) нім	(на) ній	(на) ньому / (на) нім	(на) них

Крок 2. Зверни увагу, яких форм набувають займенники в різних відмінках.

Крок 3. Зверни увагу, у яких відмінках займенники можуть мати дві форми.

Крок 4. Зверни увагу, як змінюється форма займенника, якщо перед ним є прийменник.

Крок 5. Порівняй відмінювання займенників **він** і **воно**.

Крок 6. Зроби висновок.

У займенниках 3-ї особи однини і множини після прийменників пишемо літеру **н**: *(кого?) його — (до кого?) до нього; (кого?) їх — (до кого?) до них*.

В орудному відмінку займенники 3-ї особи завжди пишемо літеру **н**: *пишаємося ним, розмовляємо з нею*.

19. 1. Прочитай. Устав у речення займенники третьої особи в потрібній формі. Визнач відмінок займенників. За потреби скористайся таблицею відмінювання.

1. ... треба вивчити вірш напам'ять. **2.** У ... є молодша сестра. **3.** Через ... діти не встигли вчасно повернутися. **4.** На подвір'ї всі гралися з

 напам'ять

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Склади і запиши речення зі словом *напам'ять* та займенником 3-ї особи.
- ✓ Прочитай лічилку. Випиши займенники. Визнач особу, число і відмінок.

Знову гра. Веселий час.
Хто ж водитиме із нас?
Невідомо, я чи ти?
Як до згоди нам прийти?
Треба всіх порахувать:
Раз! Два! Три! Чотири! П'ять!

Людмила Кондрацька

Зразок: (із) нас — 1-ша особа, множина, Р. в.

3. Прочитай. Випиши прислів'я, у яких є займенники 3-ї особи.

1. На те й голова, щоб у ній розум був.
2. Впік мене тим словом, що й не треба вогню.
3. Настав йому палець, а він усю руку тягне.
4. Нащо нам гроші, коли ми самі хороші?
5. Сім'я сильна, коли над нею дах один.

20. 1. Прочитай, ставлячи займенники, що в дужках, у потрібній формі.

Написала (він). Зупинився біля (вони). Розкажу (вона). Прочитав про (воно). Передали для (я). Попрощалася з (ти). Привітаю (ви). Запросили до (ми).

2. Спиши. Визнач особу, число, відмінок займенників.

3. Склади речення з двома словосполученнями (на вибір).

21. 1. Прочитай вірш. Поясни, що ти відчуваєш після читання (радість, захоплення, здивування, сум).

У БІБЛІОТЕЦІ

— Маріє Петрівно, чи є у вас казка — казка про царівну й летючий корабель?

— Звичайно! Будь ласка, ось вона, казка —
казка про царівну й летючий корабель!
— Нам дуже потрібний збірник задач!
Маріє Петрівно, негайно, хоч плач!
— Хлопці, спокійно, які ви гарячі!
Буде вам збірник! Є в нас задачі!
— Маріє Петрівно, нам про Шевченка,
про те, як в дядька він відвідував клас!
На святі шкільному ми ставимо сценку.
Я буду Оксанка, Іванко — Тарас!
— Звичайно, підходьте сюди до полиці.
Тут вибрати можна. Ця книжка згодиться!
Хлопчик, як гномик маленький, в кутку:
— Чого тобі, любий? Книжку яку?
— Мені — журнали, енциклопедію...
Де друкували щось про велосипеди!
Марія Петрівна пішла по драбину
і зверху знімає журнали сині...
Марія Петрівна й хвилинки не гає,
вона в інтернеті щось довго шукає...
І тільки під вечір, як школа вже вмовкла,
Марія Петрівна сідає, аж мокра,
закутує плечі у шарф зазвичай,
готує і п'є свій улюблений чай.

Лідія Повх

2. Де відбувалися описані події? З якими проханнями зверталися читачі до бібліотекарки? Якою за характером має бути людина, яка працює в бібліотеці?

22. 1. Обговоріть, які книги цікавіше читати: паперові чи електронні.

2. Розіграйте діалог «Аудіокнига — це економія часу». Посперечайтесь про важливість використання аудіокниг.

23. Випиши з вірша Лідії Повх «У бібліотеці» речення, у яких є займенники у множині.

24. Випиши з книги, яку ти зараз читаєш, п'ять речень, у яких є особові займенники. Визнач особу, число, відмінок займенників.

25. 1. Прочитай заголовок. Поміркуй, про які події (вигадані чи реальні) розповідатиметься.

КНИЖКА

Артемчик дуже любив машинки, а книги йому майже не подобались. От скласти з них вежу або скрутити підзорну трубу з тонкої книги у м'якій обкладинці — це цікаво. А читати... Трохи нудно. Може, це тому, що він ще цього не вміє робити сам?

А от Діана, старша сестра, дуже любить читати. У неї на полицях багато книг. Артемчик пробіжить біля полиць та скине їх на підлогу, от весело!

Одного разу побачила Діана серед цього безладу книжку, яку хотіла прочитати.

— Це дуже цікава книжка. Я її візьму.

— Ні, це все моє! — відповів Артем.

— Ти ж читати не вмієш! — Діана взяла книжку з яскравою обкладинкою, на якій були намальовані дивовижні ельфи. — Яка вона цікава та гарненька, — дівчинка розгорнула книжку.

Діти почали тягнути її в різні боки. Ніхто не хотів поступитися, от і не витримала книга, залишила обкладинку з ельфами в руках хлопчика...

— Що ти накоїв! Вона ж одна з моїх улюблених!

На крик прибігла мати та наказала все прибрати. Але книжку полагодити не встигли, тому що збиралися йти в гості. Повернулися ввечері, а поранена книга так і стояла на полиці...

— Артеме, поглянь, ельфи на обкладинці похмурі! Мамо, тату, як таке може бути?

— Справді дивно... Завтра обов'язково полікуємо книжку, а зараз час спати — відповіла мати.

Уночі Артем прокинувся від шуму. Він сів у ліжечку та побачив книжку без обкладинки. У неї були очі та довгі руки з ножицями. Вона старанно різала спортивний костюм Артемчика.

— Ти що робиш?! — хлопчик був здивований від побаченого.

— Це моя помста! — відповіла книжка, заклала руки в боки та грізно подивилася на хлопчика.

— Ти пошкодила мій костюм! Батьки тебе лаятимуть!

— Хі-хі-хі! Ти на мене подивись! Ти мене зовсім без мого найкрасивішого костюма залишив!!!

— Вибач мені, будь ласка! Завтра я все полагоджу! Чесне слово!

— Добре, я повірю тобі.

Раптом задзвонив будильник і хлопчик прокинувся.

Він озирнувся. Спортивний костюмчик лежав на місці. Зовсім цілий!

— От наснитися ж таке... — тихенько промовив Артем. Але зранку попросив маму допомогти йому полагодити книжку.

— Звичайно! Потрібно добре ставитися до книжок і вони віддячать тобі, показуючи нові пригоди та відкриваючи дивовижні міста!

Того дня хлопчик уважно слухав історії з книг. Йому дійсно було цікаво. Він захотів навчитися читати, щоб робити це, коли забажаєш.

Уночі Артем знову прокинувся від якихось звуків. Він побачив купу книжок. Які ж вони були кумедні! У руках у них були музичні інструменти, а висока книжка тримала диригентську паличку.

— Він прокинувся, починаємо! — зашепотіли книжки.

Після помаху диригентської палички одні книжки заграли на інструментах, другі почали співати, а треті танцювали, смішно підскакуючи на тоненьких ніжках та розмахуючи книжковими сторінками.

— Якщо будеш нас читати, то дізнаєшся багато, — співали книжки.

— Дякую! Мені дуже сподобалося! Тепер я знаю, як це цікаво, читати книжки! — сказав хлопчик після вистави.

Наступного дня він сам попросив маму почитати йому. А потім ще сестру, коли вона повернулася зі школи. А ввечері ще й батька.

— До речі, ельфи на обкладинці знову усміхаються! — здивовано помітила дівчинка.

За Мариною Кірносовою

2. Чи справдилися твої передбачення? Як діти ставилися до книг? Розкажи, що наснилося Артемчикові.

26. 1. Складіть кілька запитань за змістом тексту.
2. Складіть план тексту.
3. Театралізуйте уривок оповідання «Книжка». Придумайте ще одного персонажа і вставте його в сюжет вистави.

27. Обговори з рідними, які книги з домашньої бібліотеки можна подарувати дітям з дитячого садка чи сусідам-дошкільнятам.

28. Прочитай вірш. Який він: повчальний, гумористичний, сумний?

ДОГАДЛИВА СОНЯ

Почепивши окуляри,
(по) читає дідусь (при) ліг,
та одначе незабаром
сон старого (під) стеріг.
Поруч бавилася Соня,
і матуся їй кива:
— Ти б зняла (із) нього, доню,
окуляри, щоб спросоння
не (роз) бив він їх, бува. —
(Роз) вело дівча руками,
(в) оченятах блиснув сміх:
— Знять? А як же сні він, мамо,
Буде бачити (без) них?!

Євген Бандуренко

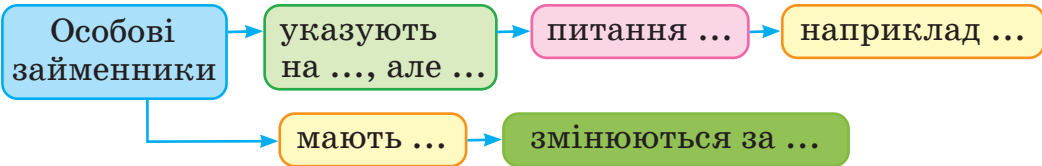

29. Випиши з вірша Євгена Бандуренка «Догадлива Соня» спочатку дієслова з префіксами, а потім — іменники та особові займенники з прийменниками.

Запам'ятай! Займенники з прийменниками пишемо окремо: *у тебе, над ним, за мною, від вас.*

30. Пригадайте за схемою вивчене про займенник.

31. Виконай тестові завдання.

1. Які займенники належать до 1-ї особи?

А ти, ви **Б** я, ми **В** він, вона

2. У якій групі всі слова — особові займенники?

А на, через **Б** рак, сік **В** мене, тобі

3. У якій групі всі особові займенники у формі орудно-го відмінка?

А нами, ними **Б** йому, їй **В** (з) них, (у) нас

32. Напиши відповіді на запитання. Підкресли особові займенники.

1. Чи є в тебе братик? 2. Чи знаєш ти, чому рипить сніг?

3. Про що тобі хотілося б прочитати в новому журналі?

ЦІКАВИНКИ ЗВІДУСІЛЬ

33. 1. Прочитай текст. Спробуй уявити собі процес створення морозива.

ВСЕ ПОЧИНАЛОСЯ З БУРУЛЬКИ

Як угамувати спрагу, коли немає води? Древні люди в такому випадку... смоктали бурульки. Іншого виходу в них не

було. Навіть суворі римські воїни, легіонери, і ті смоктали крижинки, коли було дуже спекотно і хотілося пити.

Але де взяти кригу влітку? Римляни залазили на вершину високої гори, де лежали снігові шапки, сколювали там лід і спускали його вниз. Інколи до льоду вони додавали трохи фруктового соку чи ягід. Було дуже смачно. Майже як морозиво.

Майже, але не морозиво!

Є в Італії місто Венеція. Тут замість вулиць прокладено канали, а венеціанці їздять по вулицях не на машинах, а на спеціальних вузьких і довгих човнах — гондолах. Давним-давно, у XII столітті, у цьому містечку жив мандрівний чоловік на ім'я Марко Поло. Де він тільки не побував! Чого тільки не побачив під час своїх мандрів! А коли повернувся додому, багато чому зміг навчити своїх земляків. Зі Сходу він привіз і секрет невідомого досі європейцям вершкового морозива.

Для того щоб приготувати морозиво, не потрібно було вибиратися на високу гору й рубати там лід. Досить було взяти трохи молока, яєць, цукру, масла, усе перемішати, зварити, а потім заморозити. У морозиво можна додавати не лише цукор, а й шоколад, горіхи, фрукти... Секрет справді дуже простий, коли його знаєш.

Тепер морозиво роблять на спеціальних фабриках — холодокомбінатах. Тут усе нагадує справжню зиму, навіть якщо за вікнами немилосердно пече сонце. Стіни в цехах комбінату білі, мов сніг. Підлога викладена світлими кахлями. І жінки тут одягнуті, ніби снігуроньки, — вони в білих халатах, на головах — білі шапочки.

Молоко йде по трубах, покритих інеем, у спеціальні машини, які виготовляють ескімо, пломбір і навіть ці-

лі торти з морозива. Далі морозиво по конвейєру їде на склад, де завжди панує холод. Люди там працюють у шубах, шапках і валянках. Зі складу машини розвозять готове морозиво в кіоски та кафе.

За Галиною Володимирською

2. Чи цікавою для тебе була інформація про виготовлення морозива? Звідки Марко Поло привіз секрет виготовлення морозива?

34. 1. Обговоріть, що потрібно зробити, щоб споживачі дізналися про новий вид морозива. Якою, на вашу думку, повинна бути реклама? Як реклама впливає на споживачів товарів та послуг?

2. Складіть рекламний текст про новий вид морозива.

3. Виконайте завдання на вибір. Оцініть роботу один одного.

✓ Оформіть рекламну листівку: обговоріть дизайн, розміри та кольори шрифтів, ілюстрації чи світлини.

✓ Складіть сценарій рекламного ролика: обговоріть місце зйомок, персонажів, їхні репліки.

35. Знайди лічилку, в якій є особові займенники. Запиши. Визнач особу, число, відмінок займенників.

ДІЄСЛОВО

36. 1. Прочитай заголовок. Поміркуй, про що йтиметься в тексті. Чи знаєш ти відповідь на це запитання?

ЯК ТОРГУВАЛИ В ДАВНИНУ?

Те, що ми зараз швидко й просто можемо придбати за гроші, у давні часи доводилося вимінювати, приміром, так, як ви **вимінюєте** один в одного марки. Спершу обмінювалися товарами лише люди одного племені. Але згодом народи Землі **збагнули**, що на світі є багато різних товарів і почали мінятися так: плем'я з племенем, місто з містом, країна з країною...

Але що більше ставало товарів — і місцевих, і привезених здалеку — то важче було мінятися. Спробуй лишень

визначити, за що скільки давати? Отоді-то люди й дійшли висновку, що треба обрати якийсь товар за міру і вимінювати на нього всі інші. Цей товар **допомагав** оцінити будь-який інший і полегшував обмін. Що ж то за товар — міра всіх товарів? Ні, він був не один. У народів-мисливців, скажімо, це були шкури, у хліборобів — хліб. Сліди епохи, коли шкури правили за гроші, лишилися в мові деяких народів. По-естонськи «раха» — гроші, а споріднене лапландське слово означає «шкура». Ще зовсім недавно, за часів Джека Лондона, шкури були мірою обміну на Алясці.

Людина **пізнає** все те, що її оточує, за допомогою порівнянь. Якщо хочуть завважити про щось дуже мале, то кажуть: «як крапля в морі». Уява **допомагає** порівняти мізерність краплі з величезним морем. Про дуже високу людину жартома мовлять: «Довга, як жердина»; про огрядну: «Гладка, як грубка». Звичайно, такі порівняння не дають точного уявлення про величину предмета. Але й тоді, коли необхідно визначити розмір числом, без порівнянь не обійтись. Наприклад, ми **хочемо** знати відстань від дому до школи. Цю відстань можна порівняти з довжиною кроку: шістсот, вісімсот, тисяча кроків...

Приблизно так люди **визначали** вартість того чи іншого товару, порівнюючи його з одним певним. Нехай це буде вівця. Тоді й вівця дорівнює одній рибальській сітці, або одній бичачій шкурі, або двом сокирам, або чотирьом глиняним горщикам і т. д. Отакі товари і були першими грішми. З їхньою появою звичайний обмін **перетворився** на купівлю-продаж: вартість будь-якого товару визначали грішми і називали ціною.

Григорій Єлизаветін

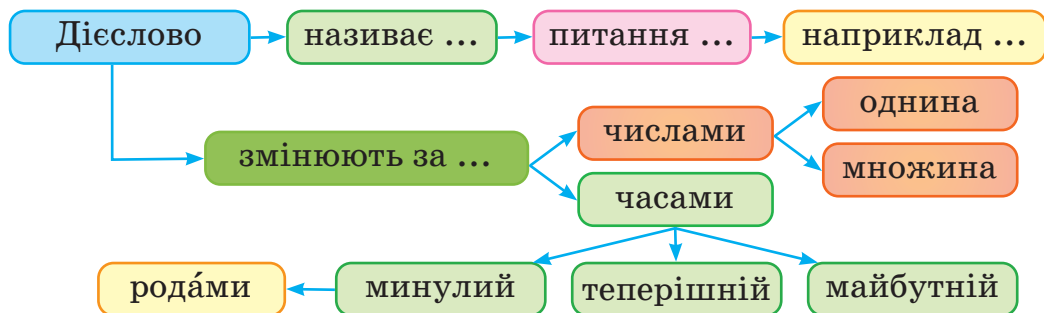
2. Чому виникла потреба обрати якийсь один товар — міру всіх товарів? Які товари були першими грішми?

37. 1. Прочитайте виділені слова. До якої частини мови вони належать?

2. Пригадайте вивчене про дієслово за схемою.

38. 1. Випиши з тексту «Як торгували в давнину?» п'ять дієслів. Постав до них питання.

Зразок: (що робили?) обмінювалися.

Дієсло́во — це частина мови, що означає дію предмета і відповідає на питання **що робити? що зробити? що робив? що зробив? що робить? що зробить? що буде робити? що робитиме?:** *писати, написати, писав, написав, пише, напише, буде писати, писатиме.*

У реченні дієслово найчастіше є присудком: *Повільно по річці човник пливе.*

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Запиши одним реченням, про що розповідається в тексті «Як торгували в давнину?». Підкресли дієслова.
- ✓ Утвори за допомогою префіксів спільнокореневі дієслова від слова *рівняти*. Познач префікси.

39. 1. Прочитай вірш. Спиши. Підкресли дієслова.

ДІЄСЛОВО

А дієслово ні хвилини,
 повір, без дії не живе:
 працює, вчить, співає, лине,
 читає, грається, **пливе**.

Володимир Верховень

2. Утвори за допомогою префіксів спільнокореневі дієслова від виділеного слова.

40. 1. Прочитай вірш спочатку подумки, а потім уголос.

Ми підемо до лісу,
де світяться пеньки,
де ходять хитрі лиси
і шастають вовки,
де казку жолудятам
розказують дуби,
де розбрелись курчатами
між травами гриби,
де велетні-ялини
повалені лежать,
і ласує малиною
веселе ведмежа,
де білочка на гілочці —
була і не була —
півхвостика видніється
з дубового дупла.

Леонід Талалай

2. Добери заголовок до вірша. Якими словами автор передає красу лісу? Які дієслова вжиті в переносному значенні? З якою метою?

41. Випиши з вірша виділені дієслова. Пригадай, як їх називають. Доповни ряд ще кількома синонімами.

42. Обговоріть, яке значення мають дієслова-синоніми у вірші Леоніда Талалая.

43. Добери до поданих дієслів антоніми.

Сумувати — одягатися —
заплести — об'єднати —

2. Склади речення з двома парами антонімів (на вибір).

44. 1. Прочитай прислів'я. Як ти їх розумієш?

1. Краще віддати своє, ніж узяти чуже. **2.** Легко втратити, та важко заробити. **3.** Правда кривду переважить. **4.** Краще мовчати, ніж говорити неправду. **5.** З чим прийшов, з тим і пішов. **6.** Хто за чуже хапається, той свого

позбувається. 7. Не хитруй, не мудруй, а чесно працюй.
8. Згода дім будує, а незгода руйнує.

2. Випиши прислів'я, у яких є дієслова-антоніми. Підкресли їх.

45. 1. Прочитай заголовок. Поміркуй, про які події (вигадані чи реальні) розповідатиметься.

З ЖИТТЯ РУКАВИЧОК

Мабуть, немає людини, яка б не носила таку просту й необхідну річ, як рукавички. Та, одягаючи їх, ніхто не замислюється над їхнім славним минулим.

Навряд чи хтось із учених може назвати точну дату народження рукавичок. Деякі народи ще на початку нашого століття зігрівали руки лише за допомогою довгих рукавів. Інші почали користуватися рукавичками багато століть тому.

У часи середньовіччя існував справжній культ рукавички. Королі, єпископи і вельможі носили особливі рукавички. Суддя міг судити людей лише в рукавичках. Лицарі, викликаючи один одного на двобій, кидали до ніг рукавичку. Рукавички, що їх красуні дарували своїм обранцям, неодмінно пахтіли парфумами.

Рукавички зберігали в красивих скриньках, їх вишивали шовком, сріблом та золотом, прикрашали коштовним камінням. Поети оспівували їх у своїх творах, художники зображали людей лише в рукавичках.

А Леонардо да Вінчі навіть вигадав і описав у своєму таємному науковому манускрипті рукавички-ласти для плавання в морі.

Та головне призначення рукавички — зігрівати наші руки від морозу. Тож радимо вам з повагою ставитися до

такої древньої й поважної частини одягу і ніколи не забувати їх, виходячи взимку на вулицю.

За Лесею Москаленко

2. Визнач, який це текст: художній чи науково-популярний. Доведи свою думку. Що для тебе було новим, цікавим? Пофантазуй, якими могли б бути рукавички-ласти.

3. За тлумачним словником дізнайтеся значення слова *гардероб*. Це однозначне чи багатозначне слово?

гардероб

46. 1. Склади сенкан зі словом *гардероб*. Оціни свою роботу.

2. Уяви себе дизайнером одягу. Придумай нову модель екорукавичок. Опиши їх детально: з чого їх можна пошити чи зв'язати, як оздобити, для яких видів діяльності використовувати, як утилізувати після використання.

3. Поцікавтеся одне в одного, як ви описали екорукавички. Обговоріть, яка роль дієслів у тексті описового характеру.

47. 1. Прочитай вірш. Добери до нього заголовок.

Швачка з ранку і до ночі
на машині швейній строчить.
Бо без цього, любі діти,
не було б нам що одіти.
Все, що в гардеробі маєш,
та щоденно одягаєш —
це робота її рук,
пам'ятай про це, мій друг.

Юлія Турчина

2. Спиши вірш. Підкресли дієслова.

3. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Утвори за допомогою префіксів спільнокореневі дієслова від слова *шити*.
- ✓ Добери кілька синонімів та антонім до слова *шити*.

48. 1. Прочитай заголовок тексту. Про що, на твою думку, розповідатиметься в ньому?

ЯК ОЖИВАЮТЬ МАЛЮНКИ

Мультфільми люблять дивитися, мабуть, усі, але понад усе, звичайно, діти. Захоплено стежите ви за пригодами улюблених героїв, намагаєтеся попередити їх про небезпеку, полегшено зітхаєте, коли все закінчується добре. Як же так виходить, що персонажі оживають?

Виявляється, що цими секретами люди оволоділи давно. Якось древньоєгипетський цар, фараон, наказав художнику намалювати воїна, який умів би вітатися. Довго міркував художник, як йому бути, і, нарешті, придумав. На одній зі стін піраміди він намалював воїнів, які стояли один за одним. У першого з них лише трішечки була піднята рука, у другого — трохи вище, а останній простягав руку догори.

Коли фараон проїжджав повз піраміду, то бачив не багатьох, а лише одного воїна. Йому здавалося, що той піднімає руку в знак привітання. За цим принципом через багато років і був створений мультиплікат.

Двадцять чотири рази на секунду міняється малюнок на екрані, і завдяки цьому ми бачимо рух.

Як добре було б, якби художник міг змахнути чарівною паличкою і сказати: «Раз, два, три — лялько, оживи!» Але чарівної палички в нього немає, а замість неї — пензлі та олівці.

Одній людині не під силу намалювати цілий мультфільм, тому в головного художника-постановника багато помічників. Спершу мультиплікатор на воценому папері-кальці малює всі рухи мультиплікаційного персонажа.

Другий художник обводить малюнки й перемальовує їх на прозорі аркуші — целулоїд. Третій художник роз-

фарбує їх, заливає фарбою там, де це потрібно за малюнком.

Ну от, герої вигадані, намальовані, розфарбовані. Тепер на картоні малюють фон (вулиці міста, ліс тощо). Ось тепер можна накладати малюнки на тло й знімати фільм. Знімає оператор.

Над мультиплікатом працюють не лише художники. Потрібно, щоб прийшов казкар і придумав казку. У кіно такого казкаря називають сценаристом. Саме він вигадує всі пригоди, записує їх на папері, приносить на кіностудію і віддає режисеру.

Що ж робить режисер? Він у мультиплікації найголовніший. Режисер придумує, як з казки зробити фільм.

Оператор уже все відзняв. Отже, тепер фільм можна везти до кінотеатру й демонструвати? Ні, чого ж іще не вистачає? Звичайно, звуків і музики.

Композитор написав музику для майбутнього фільму, актори оживлять своїми голосами мультгероїв і тільки тоді по-справжньому почнуться пригоди.

Десять хвилин ви дивитиметеся мультиплікат, який люди найрізноманітніших професій знімали цілий рік, і якщо фільм вам сподобався, значить, він вийшов хороший.

За Віктором Калашниковим

2. Яку пізнавальну інформацію ти дізнався / дізналася з тексту? Які нові слова трапилися тобі в тексті? З'ясуй їхнє значення.

49. 1. Назвіть, хто працює над створенням мультфільмів. Чия робота, на вашу думку, найважливіша?

2. Виконайте завдання на вибір.

- ✓ «Попрацюйте» сценаристом. Складіть сюжет мультфільму про пригоди простого олівця.
- ✓ «Попрацюйте» режисером. Придумайте, як зняти мультфільм за віршем Юлії Турчиної (вправа 47). Напишіть завдання для художників, операторів, композиторів, акторів.

50. Напиши есе «Мій улюблений мультфільм».

51. 1. Прочитай вірш. Поясни, чому автор дібрав такий заголовок.

ЗА ТРЬОМА ЗАЙЦЯМИ

Захотів, мабуть, Стецько друзів здивувати,
бо узявся водночас троє діл справляти.
І читає вірші він, і вмина суниці,
ще й по радіо концерт слухає з столиці.
Вбити пострілом одним трьох зайців збирався,
та ні одного не вбив, як не прицілявся.
Отаке завжди бува з тими, любі діти,
хто береться водночас кілька справ робити.

Євген Бандуренко

2. Скільки справ одночасно хотів зробити Стецько? Що означає вислів *вбити одним пострілом трьох зайців*? Яка головна думка вірша?

52. Проведи мовне дослідження «Неозначена форма дієслова».

Крок 1. Випиши з вірша Євгена Бандуренка «За трьома зайцями» дієслова у стовпчик.

Крок 2. Постав питання та визнач час дієслів за зразком.

Зразок: захотів (що зробив?).

Крок 3. Визнач час дієслів.

Зразок: захотів (що зробив?) — мин. ч.

Крок 4. У яких дієсловах неможливо визначити час? На які питання відповідають ці дієслова?

Крок 5. Зроби висновок. Звір його з правилом.

Дієслова, що відповідають на питання **що робити?** **що зробити?**, стоять у **неозначеній формі**: (*що робити?*) *справляти*, (*що зробити?*) *здивувати*.

Неозначена форма — це початкова форма дієслова.

Дієслова в неозначеній формі мають суфікс **-ти** (рідше **-ть**): *читати* (*читать*). Іноді після суфікса стоять **-ся**, **-сь**: *вітатися*, *вітатись*.

Неозначена форма дієслів є **незмінюваною**.

53. 1. Прочитай прислів'я. Випиши дієслова в неозначеній формі. Постав до них питання.

Зразок: (що робити?) боятися.

1. Вовка боятися — в ліс не ходити. 2. Без діла жить — тільки небо коптить. 3. Добре того вчити, хто хоче все знати. 4. Треба знати, що де казати.

2. Прочитай фразеологізми. Запиши до них дієслова-синоніми в неозначеній формі.

Зразок: мозолити очі — (що робити?) набридати.

Правити теревені — дати лад —
зробити великі очі — пасти задніх —
прикусити язика — передати куті меду —

Слова для довідки: здивуватися, відставати, упорядкувати, говорити, перебільшувати, замовкнути.

54. 1. Добери до поданих іменників спільнокореневі дієслова в неозначеній формі.

Зразок: радість — радіти.

Мороз, обід, цвітіння, змагання, майстер, порада, слух.

2. Склади і запиши речення з трьома дієсловами (на вибір).

55. 1. Розглянь малюнки. Назви слова, що вказують на дію. Склади і запиши відповіді на запитання.

Що робили?

Що роблять?

Що робитимуть?

Пригадай! Дієслова змінюються за часами. Вони мають три часи: **минулий, теперішній, майбутній.**

2. Розгляньте таблицю. Зіставте дієслова з моментом мовлення. Зробіть висновок.

Питання	Дієслово	Час дії на момент мовлення	Час дієслова
Що робили?	виконували, писали, визначали	дія відбувалася до моменту мовлення	минулий
Що роблять?	відпочивають, спілкуються, готуються	дія відбувається у момент мовлення	теперішній
Що робитимуть?	вивчатимуть, дізнаватимуться, виконуватимуть	дія відбудеться після моменту мовлення	майбутній

56. 1. Зміни подані дієслова за часами за зразком.

Минулий час	Теперішній час	Майбутній час
Писав	пише	писатиме, буде писати

Шити, жити, ліпити, нести, бачити, зимувати.

2. Спиши прислів'я, уставляючи пропущені дієслова. Визнач час усталених дієслів.

1. Хто з інших ..., той перший **2.** З ким ..., того й
3. Як ..., так і **4.** ... діло — ... сміло.

Слова для довідки: поведешся, гуляй сміється, посолиш, заплаче, наберешся, їстимеш, зробив.

57. Випиши з книги, яку зараз читаєш, три послідовні речення. Підкресли дієслова. Визнач час.

58. 1. Прочитай заголовок. Чи знаєш ти відповідь на це запитання? Уважно читай, шукай відповідь.

НАВІЩО БОБРИ БУДУЮТЬ ДАМБИ?

Усім відомо, що бобри — чудові будівельники. Вони зводять з повалених дерев настільки досконалі греблі, що їхнім конструкціям можуть позаздрити навіть деякі досвідчені гідротехніки!

Бобри займаються будівництвом для того, щоб полегшити собі дорогу до хаток, розташованих біля водойм із швидкою течією.

Бобри будують дамби, підгризаючи дерева. Після того, як бобер підгризе дерево, воно валиться й утворює основу греблі. Зміцнюють греблю з допомогою гілок дерев, каміння та глини.

Після будівництва греблі бобри облаштовують свою хатку. Хатка бобра — це справжня інженерна споруда, хоча зовні нагадує купу хмизу. Робиться вона з гілок і ґрунту. У стелі хатки є отвір для доступу свіжого повітря і світла. Вхід у хатку робиться на глибині, де вода не замерзає навіть у люті морози. Усередині житло схоже на камеру. На її дні гризуни влаштовують лігво. Вистеляють його трісками, прутиками, вовною, сухою травою. Бобри працюють уночі, а вдень відпочивають у хатці чи норі.

У хатці бобри сплять, зберігають запаси їжі, виводять малят. Оселі бобрів так само допомагають їм захищатися від ворогів і перецікувати холодну пору року.

Бобри стежать за чистотою своєї водойми.

За матеріалами інтернет-джерел

2. Яку пізнавальну інформацію ти дізнався / дізналася? Прочитай опис хатки бобра. Чому хатку вважають інженерною спорудою? Чому бобри належать до родини гризунів?

59. 1. Розглянь світлину. Склади і запиши кілька речень. Підкресли дієслова. Визнач і надпиши над ними скорочено час.

2. Випиши з медіатексту дієслова в неозначеній формі.

60. Проведи мовне дослідження «Змінювання дієслів за числами».

Крок 1. Випиши з тексту «Навіщо бобри будують дамби?» у стовпчик дієслова, які вказують на дії бобрів.

Крок 2. Постав питання та визнач число дієслів за зразком.

Зразок: зводять (що роблять? — мн.)

Крок 3. Зміни дієслова так, щоб вони означали дію одного бобра.

Зразок: зводять (що роблять? — мн.) — зводить (що робить? — одн.).

Крок 4. Зроби висновок. Звір його з правилом.

Дієслова змінюються за числами. Якщо дієслово вказує на дію одного предмета, воно вживається в **однині**: *бобер (що робить?) облаштовує, зберігає, запасує*. Якщо дієслово вказує на дію кількох предметів, воно вживається у **множині**: *бобри (що роблять?) облаштовують, зберігають, запасують*.

61. Доповни речення дієсловами. Визнач час і число дієслів.

Бобри ретельно ... свої водойми від бруду. Зазвичай в одній водоймі ... одна родина борів. Помітивши вовка чи собаку, бобер-самець щосили ... хвостом по воді. Так він ... родину про небезпеку.

Слова для довідки: б'є, очищують, попереджує, хазяйнує.

62. 1. Прочитай. Випиши з вірша дієслова. Визнач час і число.

Дерев бобри валять, наче лісоруби.
Підгризають їх майстерно,
бо в них гострі зуби.
Бобри плавають чудово
і пірнають аж до дна,
де й будують для греблі основу,
щоб гребля була в них міцна.

Сергій Усенко

2. Допиши речення.

Бобри — гризуни, тому що ...

63. 1. Прочитай вірш. Який настрій він створює?

НА САНЧАТАХ

Я лечу, лечу, лечу —
накатаюсь досхочу.
Все униз, униз, униз —
мимо сосен і беріз.
Я веду, веду, веду —
саночки на поводу,
бо з гори санки летять,
а на гору — не хочуть...

Грицько Бойко

2. Від якої особи йде розповідь? Доведи.

64. Проведи мовне дослідження «Змінювання дієслів теперішнього часу за особами та числами».

Крок 1. Додай до дієслів потрібні особові займенники.

... лечу, веду	... летимо, ведемо
... летиш, ведеш	... летите, ведете
... летить, веде	... летять, ведуть

Крок 2. Які з дієслів називають дію одної особи, а які — дію кількох осіб?

Крок 3. Визнач час дієслів.

Крок 4. Зроби висновок, за чим, крім числа, змінюються дієслова теперішнього часу. Звір його з правилом.

Дієслова теперішнього часу змінюються за особами та числами.

65. 1. Розгляньте таблицю. Зверніть увагу на особові закінчення дієслів.

Особа	Однина				
1-ша	я	несу	мрію	кричу	стою
2-га	ти	несеш	мрієш	кричиш	стоїш
3-тя	він/вона/воно	несе	мріє	кричить	стоїть
Особа	Множина				
1-ша	ми	несемо	мріємо	кричимо	стоїмо
2-га	ви	несете	мрієте	кричите	стоїте
3-тя	вони	несуть	мріють	кричать	стоять

2. Назвіть особові форми дієслів *летіти*, *знати* за зразком таблиці.

Особу і число визначають за допомогою займенника, питання та закінчення дієслова: *шукаю* — що я роблю? — 1-ша особа однини; *хочеш* — що ти робиш? — 2-га особа однини; *просять* — що вони роблять? — 3-тя особа множини.

66. 1. Прочитай дієслова.

Біжимо, утіаю, сіють, сію, пливу, пливемо, читаємо, говорю, розказуєш, спостерігаємо, розказую, ведемо.

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Випиши дієслова теперішнього часу 1-ї особи однини.
- ✓ Випиши дієслова теперішнього часу 1-ї особи множини.

67. Випиши з книги, яку зараз читаєш, три речення, у яких є дієслова теперішнього часу. Визнач їхню особу і число.

ЛЮБИТИ ПРИРОДУ — ЦІНУВАТИ ЖИТТЯ

68. 1. Прочитай текст і поміркуй, чи слід боятися павуків.

ПАВУК

На день народження Петрикові подарували гараж. З розсувними дверцятами! Справжній-справжнісінький! І зовсім не схожий на іграшковий.

Та щастя тривало недовго. Поселився в дальньому куточку гаража величезний павук. Очі отакезні! Лапи мохнаті! Жвали* клацають! Справжній монстр!

Облаштовувався павук у новенькому гаражі, заплітав куточок павутинням.

Як не зазирне Петрик до гаража, щоб погратися, а павук там. Очі блискають, жвали рухаються. Пальцем павутиння зачепиш — сердиться, бігає, павутиння потривожене лагодить.

Зовсім засумував Петрик, і те помітила мама.

— Що ж ти зі своїми машинками не граєшся? — запитала вона.

Соромно було Петрику зізнатися, що він павука боїться. Та ж он у того які страшні очі, павутиння липке — торкатися бридко.

— Там павук живе, — сумно відповів Петрик. — Я його боюся. У нього очі страшні і павутиння липуче.

Розсміялася мама, обійняла хлопчика.

— Та ще невідомо, Петрику, хто кого більше боїться: ти павука чи він тебе. Ти он який великий, а він маленький. Був би в тебе порядок у гаражі, не зробив би він там собі хатинку.

Похнюпився Петрик: не було в нього з порядком ніякої дружби.

— І що ж ти тепер роби́тимеш, Петрику? Проженеш павука з його хатинки чи віддаси йому свій гараж?

Замислився Петрик. І гараж віддавати не можна, і павука проганяти лячно. Великий він і страшний.

І раптом стало Петрикові павука шкода. Хай у нього й очі величезні, й лапи мохнаті, а жвали ого-го, а сам він один. У Петрика і в садочку друзі, й у дворі, а павук сам. Плете собі

тихесенько павутиння, чекає, коли туди муха чи комар втраплять.

Комарів Петрик дуже не любив: дзижчать уночі, на лице сідають, спати не дають. Корисний павук, як не глянь.

— А давай, мамо, павука на волю випустимо, — запропонував Петрик.

— Давай випустимо, — з радістю погодилась мама. — Іди з павуком домовляйся, а я поряд побуду.

Разом вони зняли дах з гаража. Вдарило всередину денне світло. Павук злякався, забився в куток. Гараж великий, а павук такий маленький! Такий наляканий!

Петрик узяв газету, притулив краєчок до павутиння і довго-довго чекав, доки павук наважиться на газету перебігти. А тоді хлопчик відніс павука до вікна і випустив на вулицю. Там павукові краще буде, і друзів він знайде обов'язково.

Потім Петрик з гаража павутиння прибрав, а заодно й серед іграшок лад навів.

З того часу Петрик павуків не боявся.

За Наталією Дев'ятко

*Жва́ли — щелепи.

2. Чи можна назвати прочитаний твір оповіданням? Доведи. Чому павук поселився в гаражі? Чому Петрик боявся павука? Як хлопчик поборов у собі страх? Як ти оцінюєш учинок Петрика?

Якими словами можна описати характер Петрика?

69. 1. Поділіть текст на частини. Доберіть до них заголовки.
2. Розіграйте діалог Петрика і мами. Додайте кілька своїх реплік. Посперечайтесь про шкідливість / користь павуків.

70. 3. Перекажи текст від імені одного з персонажів.
70. Виконай завдання на вибір. Яке завдання, на твою думку, легше?

✓ Склади (усно) есе «Як я спостерігав / спостерігала за комахами».

✓ Знайди цікаву інформацію про павуків. Поділися нею з однокласниками.

71. 1. Прочитай текст. Як оповідач ставився до собак?

ВОЛОХАНЬ

У нас ніколи не було Волоханя. Були всякі собаки, але Волоханя не було. У нас був Рябко. Він любив кусати себе за хвоста, за лапу і сміятись.

Одного разу ми з татком поїхали на риболовлю. Була ніч. Тато настелив у човен кожухів і сів за весла. Рябчик теж був з нами.

Ми з Рябчиком лежимо на кожухах. Тато веслує, ніч пливе, пливе очерет... Так ми й заснули...

Прокинулись ми на сході сонця. Кожух у росі, річка в тумані. Згори від села біжать гуси. І падають на воду. А за ними котить маленький собачка і гавкає тоненьким голосом. Це був Волохань.

Тато взяв його в човен. Волохань і Рябчик понюхали один одного і полягали на кожух.

За Миколою Вінграновським

2. Яким ти уявляєш оповідача? А Рябчика?

Порівняй оповідання та ілюстрацію до нього. Чи точно художник передав зміст оповідання? Що тобі хотілося б домалювати?

72. Складіть план оповідання.

73. 1. Перекажи текст за складеним планом.

2. Доповни свою розповідь кількома реченнями про життя Волоханя в нового господаря.

74. Поміркуй, чому собаки мали клички Рябчик і Волохань.

75. Прочитай вірш. Визнач головне, що хотів сказати поет.

ПОСАДЖУ Я КВІТИ

Мамо, мамо, дай лопатку, Буде їх роса поїти,
я піду копати грядку... буде щедро сонце гріти...
Рожі, мальви і дзвіночки Як до школи вперше йтиму —
посаджу я в три рядочки. ось такий букет нестиму!

Володимир Лучук

76. Проведи мовне до слідження «Змінювання дієслів майбутнього часу за особами та числами».

Крок 1. Додай до дієслів потрібні особові займенники.

... піду, посаджу	... підемо, посадимо
... підеш, посадиш	... підете, посадите
... піде, посадить	... підуть, посадять

Крок 2. Які з дієслів називають дію одної особи, а які — дію кількох осіб?

Крок 3. Визнач час дієслів.

Крок 4. Зроби висновок, за чим, крім числа, змінюються дієслова майбутнього часу. Звір його з правилом.

Дієслова майбутнього часу змінюються за особами та числами.

77. 1. Розгляньте таблицю. Зверніть увагу на особові закінчення дієслів.

Особа	Однина			
1-ша	я	нагрію	грітиму	буду гріти
2-га	ти	нагрієш	грітимеш	будеш гріти
3-тя	він/вона/воно	нагріє	грітиме	буде гріти
Особа	Множина			
1-ша	ми	нагріємо	грітимемо	будемо гріти
2-га	ви	нагрієте	грітимете	будете гріти
3-тя	вони	нагріють	грітимуть	будуть гріти

2. Назвіть особові форми дієслова *прочитати* за зразком таблиці.

Форма майбутнього часу дієслова може складатися з одного або двох слів: *напишу, будемо писати*. У формі, що складається з двох слів, змінюється тільки перше слово: *будеш складати, будете складати, будуть складати*.

78. 1. Спиши прислів'я. Дієслова, що в дужках, запиши в майбутньому часі. Визнач особу дієслів.

1. Слово (вилетіти) горобцем, а (вернутися) волом.
2. З добрим (пожити), добре й (перейняти). 3. Язик до Києва (довести), а в Києві (заблудити). 4. Не (навчитися) плавати, поки у вуха води не (набрати).

2. Добери антоніми до дієслів. Утвори форми 2-ї особи множини майбутнього часу за зразком.

Зразок: працювати — відпочивати, відпочиватимете, будете відпочивати.

Сумувати	заходити
згорнути	кричати
забувати	зав'язувати

79. 1. Прочитай.

ПРИХОВАНИЙ ДЗВІНОЧОК

Цю гру проводьте на вулиці чи в кімнаті. Визначте ведучого / ведучу. Станьте по колу або по прямій лінії, тримайте руки за спиною. Обережно, так, щоб дзвіночок не задзвенів, передавайте його одне одному. Ведучому / ведучій потрібно визначити, у кого дзвіночок, та вихопити його. Якщо він / вона стоїть далеко від дзвіночка, можна задзеленчати, щоб подразнити ведучого / ведучу. Водити починає той / та, у кого забрали дзвіночок.

За матеріалами інтернет-джерел

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Випиши з інструкції до гри «Прихований дзвіночок» речення, у яких є дієслова у формі майбутнього часу. Визнач особу і число дієслів.
- ✓ Напиши свою інструкцію до настільної гри. Підкресли дієслова.

80. 1. Прочитайте вірш. Обговоріть, які букви потрібно вставити у виділенених дієсловах. Чи можна перевірити написання дієслів уже відомими правилами?

У ЛІСІ

У лісі **всміха(є/ї)ть**ся кожна сосна:
 — Нарешті відлига, нарешті весна!
 Нам сонечко **світ(є/и)ть** і лагідно гріє,
 ніхто, крім весни, так радіти не вміє.
 І проліски сині дзвенять під ногами:
 — Співайте, будь ласка, весняночку з нами!

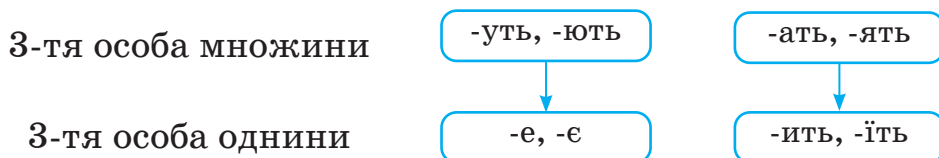

Юлія Турчина

2. Випиши виділені дієслова. Постав наголос. Визнач час, число, особу.

Щоб визначити, яку букву писати в ненаголошених закінченнях дієслів 3-ої особи однини теперішнього часу, скористайтеся схемою.

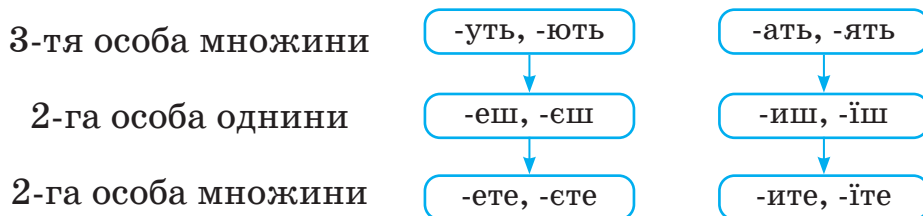

81. 1. Запиши подані дієслова у 2-ій особі однини і множини за зразком.

Зразок: просіти — пр^ос^иш, пр^ос^ите.

Плавати, говорити, співати, кричати, летіти, обідати.

Щоб визначити, яку букву писати в ненаголошених закінченнях дієслів 2-ої особи однини та множини теперішнього часу, скористайтеся схемою.

2. Прочитай і відгадай загадку. Спиши, уставляючи пропущені букви. Підкресли дієслова.

Як сон(е/и)чка нема — м(е/и)не шукать дарма.

Як сон(е/и)чко сія — завжди з тобою я.

Стриба(є/ї)ш ти чи йдеш — стрибаю, йду я теж.

Галина Демченко

82. 1. Прочитай жарт. Спиши, ставлячи дієслова в потрібну форму.

Учитель (розказувати) учням:

— Місяць дуже великий. На ньому могли б розміститися мільйони людей.

Малий Петрик (зітхати).

— Чого це ти (зітхати)? — (дивуватися) вчитель.

— А що робитимуть ті бідні люди, коли місяць стане серпиком?

2. Що ти відповів би / відповіла б Петрикові? Поділися думками.

83. 1. Послухай казку Марії Солтис-Смирнової «Як ставок чистили». Визнач, до якої проблеми привертає увагу авторка.

2. Визнач жанрові ознаки казки. Як ти оцінюєш учинок Рака, Окуня? Яка головна думка казки?

84. 1. Прочитай медіа статтю. Визнач її тему.

Катерина Малкіна з Маріуполя знайшла личинок жуків, які повністю перетравлюють поліетилен — і виборола золото на Міжнародній олімпіаді геніїв у США та науковому конкурсі в Бразилії.

Ідея переробляти пластик за допомогою мікроорганізмів з'явилась у старшокласниці після того, як вона потрапила у смог*.

«Якось ми з батьками у Маріуполі потрапили у сильний смог — виявилось, що це підпалили листя, переміша-

не з пластиковими відходами, — згадує дівчина. — Тоді ж ми з викладачем біології В'ячеславом Пономарчуком знайшли матеріал про личинки молі, яка здатна поїдати поліетиленові пакети. Було цікаво, як живі організми можуть перетравлювати пластик».

Катерина Малкіна почала експериментувати і зробила відкриття: личинки жуків здатні перетравлювали пластикові пакети. 100 личинок можуть з'їсти майже 2 грами поліетилену за день. Це пакет-майка.

Зараз Катерина Малкіна продовжує займатися науковими розробками.

За матеріалами сайту «ecotown».

***Смог** — густий туман, змішаний з димом, кіптявою.

2. Чи зацікавила тебе медіа стаття? Чим саме? Яке значення має відкриття Катерини Малкіної? Що наштотувало дівчину шукати ідеї переробки пластикових відходів?

3. Виконайте завдання на вибір.

- ✓ Попрацюйте над створенням електронної книжечки «Любити природу — цінувати життя».
- ✓ Дізнайтеся на інтернет-ресурсах, якої шкоди завдають пластикові відходи довкіллю.

85. Напиши есе, яке є відповіддю на запитання: «Як ти сортуєш сміття?»

86. 1. Прочитай вірш. Визнач головне, що хотів сказати поет.

ГАЛКА

Серед двору малюки
гралися у городки.
Дістали скакалку.
Покликали галку:
— Лети швидше, галко,
гуляти в скакалку.
Галка прилетіла.
На тиночку сіла.

Вхопив хлопчик палку
і жбурнув у галку.
Сіла галка в кропиві,
зашуміло в голові:
— От збагни, у чому суть, —
діти кличуть, потім б'ють.
Називають галкою,
зустрічають палкою.

Василь Вітка

2. Розкажи своїми словами зміст вірша. Які картини ти уявляєш, читаючи вірш? Як ти оцінюєш учинки дітей? Чому галка не розуміла цих учинків? Яка головна думка вірша?

87. 1. Проведи дослідження «Змінювання дієслів минулого часу».

Крок 1. Випиши з вірша Василя Вітки «Галка» дієслова, ужиті у формі минулого часу за зразком.

Зразок: галка (що зробила?) прилетіла.

Крок 2. Визнач число та рід (в однині) дієслів.

Зразок: галка (що зробила?) прилетіла — одн., жін. р.

Крок 3. Зроби висновок. Порівняй його з правилом.

Дієслова минулого часу змінюються за числами: галка (що зробила?) прилетіла — галки (що зробили?) прилетіли.

Дієслова минулого часу в однині змінюються за родами: галка (що зробила?) прилетіла, горобець (що зробив?) прилетів, пташеня (що зробило?) прилетіло.

88. Прочитай. Запиши скоромовки. Визнач рід дієслів.

1. Перечепилася чапля через стеблину. 2. Звірив віз візерунчастий віз. 3. Близько блимнула блакитна блискавиця. 4. З просом порося навпростець по росі простувало. 5. Навколо колодязя колосся колосилося. 6. Лапатога лопуха наполохала лепеха. (Марина Степанська)

89. 1. Прочитай казку, замінивши неозначену форму дієсловами минулого часу.

ВОВК І ЧАПЛЯ

Українська народна казка

(Йти) голодний вовк. Він, бідний, так їсти (хотіти), аж у очах йому (чорніти). Аж гульк — чапля стоїть.

(Підкрастися) вовк тихенько — та хап її!

Бачить чапля, що непереливки їй, та й каже: «Дозволь мені, вовче, хоч перед смертю потанцювати».

«Від цього мені шкоди не буде», — (подумати) вовк і (дозволити): «Танцюй, коли хочеш, тільки пошвидше, а то я їсти хочу».

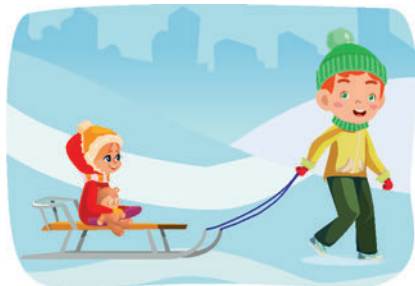
Чапля перед ним з ноги на ногу перескакує — танцює наче (*хоч усім відомо, що чаплі ніколи не танцюють*). Скаче, а сама потрошку вбік відходить. А коли (відійти) вже далеченько, (знятися) та й (полетіти).

Вовк (подивитися) їй услід та й говорить: «І навіщо мені ті танці здалися, коли я їсти хочу!..»

2. Спиши речення, у яких є дієслова минулого часу. Визнач число, рід (у однині) дієслів.

90. 1. Розгляньте малюнки. Складіть речення про дітей, використовуючи дієслова *катає, катається, одягає, одягається*.

2. Проведи дослідження «Дієслова на -ся (-сь)».

Крок 1. Утвори і запиши парами дієслова за зразком.

Зразок: катати — кататися.

Ховати	нахиляти
вітати	радити

Крок 2. Визнач, які з дієслів означають дію, спрямовану на самого себе, а які — дію, спрямовану на іншу особу.

Крок 3. Зроби висновок. Звір його з правилом.

Дієслова на **-ся (-сь)** виражають дію, спрямовану на самого виконавця (на себе): *вмиваюся (я вмиваю себе), вмивається (він вмиває себе), вмиваємося (ми вмиваємо себе).*

91. Правильно вимовляйте і пишiть дієслова.

2-га особа однини			
Вимовляємо:		Пишемо:	
[с':а]		-шся	
збирає[с':а]		збираєшся	
пiклує[с':а]		пiклуєшся	
зустрічає[с':а]		зустрічаєшся	
3-тя особа однини і множини			
Вимовляємо:		Пишемо:	
[ц':а]		-ться	
збирає[ц':а]	збираю[ц':а]	збирається	збираються
пiклує[ц':а]	пiклую[ц':а]	пiклується	пiклуються
зустрічає[ц':а]	зустрічаю[ц':а]	зустрічається	зустрічаються

92. 1. Прочитай вірш, правильно вимовляючи дієслова. Спиши друге, третє і четверте речення.

Пташка у раю гніздечко мостила,
і ненароком яєчко вронила
Коти[ц':а] небом яйце золоте.
Як перекоти[ц':а] — все зацвіте,
в траві і квіти вбере[ц':а] земля,
теплим зерном збагати[ц':а] рiлля.
Коти[ц':а]-коти[ц':а], світить-золоти[ц':а],
а перекоти[ц':а] — хліб заколоси[ц':а]!
Сядуть пташки на пухкий коровай,
пташко маленька, чи знаєш, де рай?

Мар'яна Савка

2. Виконай завдання на вибір. Обґрунтуй свій вибір.

- ✓ Спиши з вірша Мар'яни Савки речення, у якому є звертання. Підкресли дієслова. Визнач їх час.
- ✓ Добери і запиши антоніми до виділених дієслів у вірші Мар'яни Савки.

93. Випиши з книги, яку зараз читаєш, п'ять речень, у яких є дієслова на *-ся (-сь)*.

94. 1. Прочитай текст. Що цікавого про дельфінів ти дізнався / дізналася?

СПАСИБІ ВАМ, ДЕЛЬФІНИ!

Наш траулер* підходив до Сангарської протоки. Рибалки пильно вдивлялися в море. Воно було рівне, наче випрасуване. Звідусіль на палубі було чути голоси:

— Щось не видно їх...

— Заждіть, ще прилянуть. Не раз уже вони вели судна цією протокою.

— Радисте, вмикай магнітофон! Дельфіни люблять музику.

Морський простір заповнила музика. Настрій в усіх був бадьорий. Усмішки ясніють на обличчях. Після довгих важких мандрів рибалки повертаються до своїх домівок, де їх чекають з нетерпінням. Ще лишилося пройти Сангарською протокою, а там уже недалеко й до рідного берега.

Сангарська протока... По обидва боки горбасті береги Японії, а під водою причаїлися підступні скелі. Скрізь чатує небезпека. Капітан пильно стежить за приладами, що вимальовують морське дно, сам прокладає курс.

— Ідуть... Ідуть просто на нас! — радісний вигук почувся крізь мелодію пісні.

Розтинаючи водяне дзеркало, два дельфіни мчали нам назустріч. Потім зупинилися і стали вистрибувати з води. А перед носом судна розвернулися й повели нас у протоку.

І що за диво?! Пливли дельфіни саме тим глибоководним курсом, який був визначений капітаном і для траулера. Вони, певно, прагнули допомогти нам вдало пройти складну частину шляху, манячи за собою. Таку вже вони мають гарну вдачу.

...Минав час, а дельфіни все пливли й пливли попереду, граючись у пронизаній сонцем воді. Іноді дельфіни то

виринали на поверхню моря, то знову поринали у глибину. Але й звідти миготіли білими животами, ніби промовляли: «Ми з вами, ми тут». А вирвавшись уперед, вони зупинялися і чекали на судно.

Півдня супроводжували нас дельфіни Сангарською протокою. І коли небезпечний шлях був уже за кормою, вони кругом обійшли судно і повернули назад. Рибалки проводжали їх вдячними вигуками:

- Спасибі вам, дельфіни!
- До зустрічі, дельфіни!

Микола Яненко

***Траулер** — морське судно для ловлі риби та первісної її обробки.

2. Чи зацікавила тебе розповідь? Чим саме? Чому рибалки очікували появу дельфінів? Як дельфіни повели судно через протоку?
3. Виконай завдання на вибір.
 - ✓ Склади план розповіді «Спасибі вам, дельфіни!».
 - ✓ Сформулюй запитання для однокласників за змістом розповіді «Спасибі вам, дельфіни!», які починалися б поданими словами.

Хто?	Які?	Що робили?	Де?	Як?
------	------	------------	-----	-----

95. Склади «хмару слів» на морську тематику.

96. 1. Прочитай. Визнач головне, що хотів сказати автор.

(Ви) рушимо в мандрівку на ставок. Це — в(е/и)ликий акваріум, створений самою природою. З ра(н/нн)ьої в(е/и)сни й аж до пізн..ої осені в н..ому вирує жи(т/тт)я. Рослини живля(цц/тьс)я рештками тварин та мінерал..ними солями, що є в намúлі (на) дні ставка. Хижі тварини поїдают.. тварин, які харчую(цц/тьс)я рослинами. Мікроби руйнуют.. рештки ж(е/и)вих організмів та рослин. У свою чергу мікроби служат.. поживою для простих істот та мікроскопічних рачків..

За Миколою Бідзілею

2. Яка інформація з тексту була для тебе відомою? Про що ти дізнався / дізналася вперше? Добери заголовок до тексту.

3. Спиши текст, розкриваючи дужки та вставляючи пропущені букви.

4. Обговоріть, чому потрібно оберегати водойми. Запишіть три поради одноліткам про важливість води в житті рослин, тварин, людей.

97. 1. Спиши слова, вставляючи пропущені букви. Із вставлених букв утвори слово.

Гар..ерб, вз..мку, во..ени, вран..і, наполегл..вість, аеро..орт, тро..ейбус, вл..тку, океа..., тр..мвай.

2. Дізнайся за тлумачним словником, які значення має слово *дисципліна*.

дисципліна

3. Спиши прислів'я. Підкресли дієслова.

Дисципліну тримати — значить перемагати.

98. Напиши есе, яке є відповіддю на запитання «Для чого треба бути дисциплінованим?»

99. 1. Прочитай текст і визнач, що в ньому реальне, а що — казкове.

МЕТЕЛИКИ

Я дуже люблю нашу планету. Вона настільки барвиста, що іноді, дивлячись на метелика, захоплено зупиняєшся. Кольори, якими його обдарувала природа, просто

дивовижні! А ще в маленькому тільці прихована величезна воля до життя! Про це й буде сьогоднішня розповідь...

Якось у відчинену квартиру залетіли дві комахи. Вони радісно махали крильцями навколо сонечка-лампи й не помічали, що в приміщенні був хлопець-підліток. Він, побачивши непроханих гостей, узяв рушничок і щосили махнув у повітрі.

Метелики впали...

— Ти живий? — ледве підвівши голову, запитав метелик у товариша.

У відповідь — тиша.

— Не мовчи! Скажи щось! Нам потрібно летіти! — хвилювалася комаха, але друг нерухомо лежав на землі і, здавалося, не дихав.

— Спробуй поворушити крилами! — наказав метелик.

— Не можу, — ледь поворухнувшись, відповів товариш.

— Якщо ми залишимося, то загинемо!

Незважаючи на власний біль, вперта комаха намагалася підтримати друга. А той, мало не плачучи, відвернув голівку:

— Нам усе одно не врятуватися.

— Не кажи так! — розсердився впертійох. — Піднімайся й лети!

Метелик зітхнув і зробив перші рухи крилами.

Дві комахи невпевнено піднялися в повітря. Вони прямували до відчиненої квартирки. Туди, де життя.

— Лети, лети... Не зупиняйся, — підбадьорював метелик товариша.

— Боляче...

— Мені теж, але я не здаюся!

Ось так друзі потрапили знову на вулицю. Упавши в траву, вони довго не могли отямитись. Так і заснули.

Розбудило метеликів місячне сяйво. Воно обережно пробіглося по траві й ніжно погладило комах по крильцях.

— Ми живі, — розплющили очі метелики і радісно усміхнулися.

— Це завдяки твоїй вірі.

— Еге ж, ніколи не потрібно здаватися!

— Знаю, але нічого не міг вчора із собою зробити. Пробач.

— Розумію. Та головне, що ти знайшов у собі сили. Ти молодець!

— Ну що, летимо?

— Летимо.

Комахи піднялися в повітря. Вони не зважали на біль, бо воля до життя була сильнішою. Попереду на них чекало безліч цікавих пригод...

Ось така історія. Тож, коли щось трапиться, ніколи не опускай руки! Навіть якщо здається, що вже нічого не можна змінити, потрібно все одно боротися за життя до останнього!

За Наталією Гуркіною

2. Чи довго тривала описана подія? Чому комахи прямували до квартирки? Що найбільше схвилювало тебе у прочитаній історії? Кому з персонажів ти співчуваєш? Чому? Як ти розумієш виділений вислів? Чи погоджуєшся з цією думкою? Яка головна думка твору?

100. 1. Прочитайте за особами розмову метеликів. Намагайтеся мімікою, інтонацією, жестами передати емоційний стан комах.

2. Виконайте завдання на вибір. Оцініть роботу один одного.

- ✓ Уявіть, що метелики потрапили в нову пригоду. Додайте ще одного персонажа. Розкажіть свою версію твору.
- ✓ Уявіть, що вам потрібно зняти мультфільм за змістом твору. Розкажіть, як ви передали б переживання персонажів.
- ✓ Складіть план твору.

101. Напиши власне висловлення (3-4 речення) за поданим початком.

Сьогодні я прочитав / прочитала твір Наталі Гуркіної «Метелики». Я зрозумів / зрозуміла, що...

102. 1. Прочитай. Визнач, який це текст, художній чи науково-популярний.

Гусениці — це діти метеликів. У метеликів, як і в багатьох інших комах, у процесі розвитку повністю (змінюватися) зовнішній вигляд. З яйця вони (перетворюються) в гусінь, потім в лялечку, а потім у метелика. Такий спосіб перетворення з личинки в лялечку і в дорослу особу (називається) метаморфозом.

Клер Льюелін

2. Спиши текст, розкриваючи дужки. Визнач час, число, особу дієслів на *-ся*.

103. 1. Спиши прислів'я, розкриваючи дужки.

1. Вовка боятися — в ліс (не) ходити. **2.** На те щука в річці, щоб карась (не) дрімав. **3.** Одна ластівка весни (не) робить. **4.** (Не) страши kota салом. **5.** Сова хоч би літала під небеса, та соколом (не) буде.

Пригадай! Не з дієсловами пишуть окремо: *не кричати, не смітити, не заважати.*

2. Спиши скоромовку, розкриваючи дужки та вставляючи пропущені букви. Підкресли спільнокореневі слова.

Жури(цц/тьс)я журавлик дуже — жодна жа(б/п)ка з ним (не)дружит.. .

Журавлику, (не)журися, біля жабок (не)барися.

Глян.., уже журавленнята можут.. (над)лу(ж/ш)ком кружляти.

Леся Вознюк

104. Перевірте одне одного.

Запитання і завдання для повторення вивченого за темою «Дієслово».

1. Яку частину мови називають дієсловом?

2. Як змінюються дієслова теперішнього і майбутнього часу?
3. Змінити за особами дієслова (у теперішньому часі) *ле-тїти, захищати, ховати*.
4. За чим змінюються дієслова минулого часу?
5. Яка форма є початковою формою дієслова?
6. Навести приклади дієслів у неозначеній формі.
7. Записати подані дієслова у 2-ій особі однини теперішнього часу: *любити, клеїти, радіти*.
8. Записати подані дієслова у 3-ій особі однини майбутнього часу: *боротися, одягатися, схилитися*.

105. 1. Прочитай і вивчи вірш напам'ять.

Встала весна, чорну землю
сонну розбудила,
уквітчала її рястом,
барвінком укрила.

І на полі жайворонок,
соловейко в гаї
землю, убрану весною,
вранці зустрічають...

Тарас Шевченко

2. Запиши вірш з пам'яті.
3. Визнач час, число, особу виділеного дієслова.

СВІТ ДИТИНСТВА У ПРОЗІ ТА ПОЕЗІЇ

106. 1. Послухай оповідання Анатолія Григорука «Куди вітрець, туди й розумець».

2. Чи можна назвати заголовок прислів'ям? Доведи свою думку. Коли і де відбувалася описана подія? Назви дійових осіб оповідання. Яку пораду дала Гафійка Денискові? Чи скористався хлопчик порадами подружки? Що цікавого розповіла мама синові про котів?

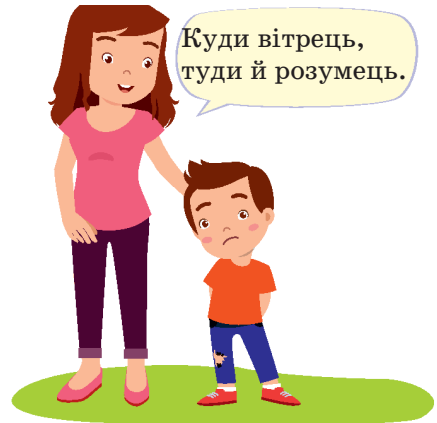
107. 1. Обговоріть, чи варто вірити у прикмети.

2. Визначте тему оповідання Анатолія Григорука.

3. Розгляньте малюнки. Розкажіть стисло зміст оповідання.

108. 1. Напиши, який інший заголовок можна дібрати до оповідання. Обґрунтуй свій вибір. Пам'ятай, щоб довести свою думку, варто вживати слова *я вважаю, на мою думку* тощо.

2. Перевір написане. Зверни увагу, чи послідовно викладені думки, чи вдалося уникнути повторів слів.

109. Добери і запиши кілька прислів'їв про людські чесноти. Підкресли дієслова.

ПРИСЛІВНИК

110. 1. Прочитай заголовок вірша. Чи погоджуєшся ти з цією думкою?

ДОБРЕ ЗНАТИ ІНОЗЕМНІ МОВИ

Чупакабра* — лютий звір —
 причвалав до нас у двір.
 Він приніпав зоддаля —
 хоче знямати кроля.
 Ми кроля не віддамо,
 крикнемо: «Йди домой!»

Адже монстри й змії
 так лиш розуміють.
 Правда ж, це **чудово**,
 дорогі малята, —
 іноземні мови
досконало знати?!

Іван Андрусяк

***Чупакабра** — фантастична істота, якій приписують знищення свійських тварин.

2. Чи сподобався тобі вірш? Про кого в ньому йдеться? Якою ти уявляєш чупакабру? Чи зрозуміле тобі значення підкреслених слів? Добери до них синоніми.
3. Проведи дослідження «Прислівник як частина мови».

Крок 1. Визнач, з якими словами пов'язані виділені слова у вірші Івана Андрусяка. Запиши за зразком.

Зразок: знати (як?) чудово.

Крок 2. Визнач, до яких частин мови належать записані слова. Чи всі частини мови тобі відомі?

Крок 3. Визнач, на що вказують виділені слова: на ознаку дії, час дії, місце дії.

Прислівник — незмінна частина мови, яка називає ознаку дії або пояснює, де чи коли відбувається дія, куди вона спрямована. Прислівники відповідають на питання **як?** (*чудово, весело*), **коли?** (*вчора, завтра*), **куди?** (*угору, праворуч*), **звідки?** (*здалеку, звідти*), **де?** (*угорі, вдома*).

- 111. 1.** Спиши вірш. Підкресли прислівники. Постав до них питання.

ПРИСЛІВНИК

Завжди незмінний — взимку, влітку —
 він виражає ознаки слів.
 І зустрічається нерідко,
 і не зника повік-віків.

вперед

попереду

Володимир Верховень

2. Прочитай слова. Запиши їх у три стовпчики за зразком.

Зразок: *Як?* *Коли?* *Де?*
швидко навесні попереду

Сьогодні, дружно, узимку, удалині, увечері, голосно, тут, добре, удома, удень, усюди, найкраще, восени, близько.

112. 1. Прочитайте початок діалогу. Доповніть його кількома репліками.

- Завтра ми збираємося в туристичний похід.
- Ти цікавився / цікавилася, яку погоду передбачають?
- Уранці буде...
- ...

2. Запишіть діалог. Підкресліть прислівники.

113. Прочитай лічилку. Спиши. Підкресли прислівники. Надпиши над ними питання.

Летіла лелека,
летіла здалека
та й сіла на хаті
зірки рахувати.
Не їла, не спала,
всю ніч рахувала.

А вдосвіта збилась,
зоря покотилась.
Упала додолу
та піжмурці в полу.
Чи в полу, чи в очі
шукай нас до ночі.

Дмитро Чередниченко

114. 1. Прочитай вірш і поміркуй, чому саме так авторка назвала його.

БУВАЄ

Ранок та вечір —
світання — смеркання,
пізня година — зоря вечірня,
світанок, поранок чи спозарання...
Все у житті дороге і гарне.
Все у природі таке потрібне:
ніч — щоби день, темно — щоб видно.
Є у житті і гірке, й солоденьке,
може — ще рано, а може — пізенько.
Може людина нещирою бути,
може й відвертістю всіх огорнути.

Схід є і Захід, Північ та Південь,
сонце заходить, щоб завтра зійти.

Тетяна Винник

2. Який інший заголовок можна дібрати до вірша? Обґрунтуй свою думку.

115. 1. Випиши з вірша Тетяни Винник «Буває» парами слова-антоніми. Визнач, до яких частин мови вони належать.

2. Прочитай. Випиши прислів'я, у яких є прислівники-антоніми.

1. Важко в навчанні, легко у праці. 2. Молоде орля та вище старого літає. 3. Хоч далеко, та ходить легко, а хоч близько, та ходить слизько. 4. Нових друзів наживай, та старих не забувай. 5. Сьогодні знаєш — завтра вмієш. 6. Добре і вперед дивитися, але треба і назад обернутися.

назад

ззаду

116. 1. Добери і запиши по кілька прислівників до поданих дієслів.

Зразок: летіти (як?) швидко, високо.

Писати (як?) працювати (коли?)

бачити (де?) рухатися (куди?)

2. Із двома словосполученнями (на вибір) склади і запиши речення.

Всеволод Нестайко (1930–2014) — письменник, чиї твори для дітей увійшли до золотого фонду дитячої літератури. Вони видавалися 136 разів багатьма мовами світу, в незалежній Україні — 53 видання. Загальний наклад — понад 2 млн примірників. Його трилогія «Тореадори з Васюківки» внесена до Почесного списку ім. Андерсена як один з найвидатніших творів світової літератури для дітей.

117. 1. Прочитай уривок з повісті-казки Всеволода Нестайка «В Країні Сонячних Зайчиків».

НЕЗНАЙОМЕЦЬ

Якось надвечір у ворота колонії постукав незнайомец. Він був маленький на зріст, сухорлявий, з великою головою.

І хоча вечір удався дуже теплий, незнайомец кутався в чорний оксамитовий плащ, а кáптур низько насунув на лоб, як під час негоди.

Ворота одчиняв Веснянка. Цього дня він саме чергував.

— Будь ласка, — люб'язно промовив Веснянка. Він був вихований хлопчик і знав, що навіть з таємничими незнайомцями треба поводитися чемно.

Незнайомец ово усміхнувся, похитав головою і пішов у будинок.

А Веснянці раптом здалося, що в той час, коли незнайомец дивився на нього, він, Веснянка, спав, а потім прокинувся і ніби за ті кілька секунд бачив якийсь страшний сон...

І ще здалося Веснянці, що він уже не раз зустрічав незнайомця. І тільки глибоко врізалось в пам'ять це неприродно біле обличчя, густо посипане пудрою, і очі — великі, чорні і якісь дуже дивні. Чому дивні? Веснянка раптом збагнув: ці очі **НІЧОГО НЕ ВІДБИВАЛИ!**

Веснянка зовсім не злякався незнайомця, а, навпаки, відчув цікавість до нього. Хлопець не втерпів і пішов слідом за незнайомцем. Незнайомец уже стояв біля столу діда Маноцівника, і той записував його в книгу прибулих:

«Пан Морок, проїздом, на три дні, кімната № 13».

У цей час незнайомец, звертаючись до старого артиста, спитав:

— Це ваш син? Чи онук?

Голос у незнайомця був незвичайний — ніби звучав здалеку, з глибини підземелля.

— Так, пане Мороку, — поспішив відповісти дід Маноцівник, — тобто ні. Це сирота, але він дорожчий мені за сина. І, знаєте...

Старий хотів був одразу ж розповісти, який хороший хлопчик Веснянка, який він веселий і працьовитий, але незнайомець уже почав підійматися сходами на другий поверх. Веснянка здивовано глянув на діда. Що таке?... Згодом дід розповідав, що він раптом забув, про що хотів говорити. Ніколи раніше з ним не траплялося такого. Як і Веснянка, він ніби заснув на кілька секунд і нічого не пам'ятав.

2. Яким ти уявляєш Веснянку? Як автор описав незнайомця? Які почуття переживав Веснянка від зустрічі з незнайомцем?

3. Обговоріть, описані події реальні чи вигадані.

118. 1. Випиши з уривка п'ять прислівників. Доведи, що записані слова — прислівники.

2. Утвори прислівники від поданих прикметників. Запиши за зразком.

Зразок: (який?) весéлий — (як?) вéсело.

теплий

страшний

дивний

звичайний

119. 1. Прочитай продовження уривка. Зверни увагу на дива, які траплялися з мешканцями колонії.

Пан Морок замкнувся в кімнаті. Звістка про його появу вмить облетіла всю колонію. Це, звичайно, мало всіх здивувати й збентежити, бо досі в колонію ніколи не потрапляли незнайомці. Але ніхто не встиг навіть подумати про це, бо всім раптом страшенно захотілося спати, хоча було ще дуже рано — тільки смеркало. І через кілька хвилин усі в колонії вже спали як убиті.

І ніхто, звичайно, не бачив, як пізно вночі пан Морок вийшов зі своєї кімнати, схилився над Веснянкою і довго дивився йому в обличчя. Між іншим, усім снилися цієї ночі кошмарні сни.

І — дивна річ! — усі прокинулися одночасно, в одну мить — тільки-но зійшло сонце. Й одразу ж забули про таємничого. Єдине, що відчував кожен, — неспокій і хви-

лювання. І лише вдень, коли пан Морок вийшов у двір прогулятися, усі згадали про ті ові події, що сталися після його появи.

День був жаркий. Діти знемагали від спеки і ховалися в тінь. А пан Морок прогулювався в тому ж чорному оксамитовому плащі з опущеним на обличчя каптуром. Усі здивовано глипали на нього.

Три дні пан Морок прожив у колонії, і три дні повторювалось те саме. Щовечора, як тільки сутеніло, всі колоністи враз засинали, а прокидалися на світанку усі водночас. А пан Морок щодня по кілька хвилин гуляв у саду, ні на мить не знімаючи свого чорного плаща.

Та всьому настає кінець. Навіть найдивнішим і найнезрозумілішим речам.

Третього дня Веснянка підмітав підлогу в коридорі на другому поверсі.

Коли Веснянка підмітав біля тринадцятої кімнати, він зачепив віником загублений кимось гудзик, і той підкотився під двері. Хлопець хотів вимести його з-під дверей, але не зміг.

Двері були прочинені, й Веснянка заглянув у кімнату... Те, що він побачив, примусило його здригнутися. По-перше, він одразу згадав пана Морока, тому що побачив його. По-друге...

Пан Морок стояв посеред кімнати в чорному плащі, тримаючи в руці чорну хусточку. На хусточці яскраво-жовтими нитками був вишитий заєць — звичайний вухатий заєць, тільки жовтий. У другій руці пана Морока був кривий ніж. І цим ножом таємничий незнайомиць люто колов вишитого зайця. Веснянка аж очі витріщив від здивування. Божевільний він чи що?

У цей час незнайомиць, пробурмотівши якесь прокляття, різким рухом одкинув хусточку в куток кімнати. Тієї ж миті зі стелі спурхнули три великі нічні метелики породи «мертва голова».

Метелики схопили хусточку, пронесли її в повітрі і подали панові Мороку.

Веснянка навіть ущипнув себе, щоб упевнитися, чи не спить він. Та ні, він не спав.

А потім сталося таке, що хлопець ледь не вмер з переляку. Пан Морок пильно подивився на свічку. Веснянка добре бачив, що він не дмухнув, не махнув рукою, а лише подивився. І... полум'я свічки поволі згасло. У кімнаті стало темно. Проте Веснянка й далі бачив незнайомця — постать його чітко вимальовувалася на тлі вікна. Ось Пан Морок знімає плащ. Ось він одкинув каптур, потягнув за рукав, і плащ упав на підлогу... Хлопчик мало не скрикнув і відсахнувся від дверей. Під плащем... **НІКОГО НЕ БУЛО**. Пан Морок немовби розтанув у темряві. І зразу очі Веснянки самі собою заплющилися, він поточився на підлогу і вмить заснув мертвим сном.

Всеволод Нестайко

2. Як повадився пан Морок? Що здивувало Веснянку? Які почуття переживав хлопчик? Ким, на твою думку, був незнайомиць?

3. Проведіть дослідження. Дізнайтеся, які книги для дітей написав Всеволод Нестайко. Складіть список цих книг. Розкажіть, яку з них ви хотіли б прочитати.

120. 1. Прочитай і відгадай загадки.

1. Взимку голову зігріє, це вона чудово вміє. Ну а влітку спочиває, бо роботи геть не має. **2.** Духмяна, ситна і пухка, вона на стіл ляга щоднини. Смачна, рум'яна й запашна, а називається ... **3.** З бадилінок і травички сплів гніздечко-рукавичку. Пташеняттам там спокійно, тепло, затишно, надійно.

Марія Пономаренко

щодня́

щотіжня

щогодіни

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Запиши прислівники із загадок в алфавітній послідовності.
- ✓ Склади і запиши речення зі словами *щодня, щотижня, щогодини*.

121. 1. Виберіть з дужок найдоречніші прислівники.

1. Півень співає (радісно, тоненько, голосисто). 2. Лисиця ходить (легенько, непомітно, навшпиньки). 3. Лампа світить (яскраво, щедро, барвисто). 4. Лелека кружляє (здивовано, величаво, гучно). 5. Калина цвіте (рясно, вчасно, весело).

2. Розгляньте малюнок. Позмагайтеся, хто складе найбільше речень із прислівниками. Запишіть два речення.

122. Випиши з книги, яку ти зараз читаєш, п'ять речень, у яких є прислівники. Прислівники підкресли.

Письменниця про свою творчість: «Література для мене — це життя. Писати почала, відколи себе пам'ятаю. Мабуть, разом з малюванням, яке теж дуже любила. Не відокремлюю дитячої літератури від «дорослої». Дитиною зображала з ляльками велику маму, зараз — по-дитячому прагну якогось вигаданого ового і захищеного світу».

Марина Павленко — авторка книг «Домовичок і купа проблем», «Миколчині історії», «Чи шкідливо ходити покрівлями гаражів» та інших.

123. 1. Прочитай один з розділів книги «Миколчині історії».

НАЙДА

Найда — це Миколчин пес.

Найда Миколку охороняє.

Якщо хлопчик надумає іти до Школи, Найда проводить його аж до воріт. І чекає за парканом, переховуючись від Прибиральниць та Завгоспа, аж поки Миколці не обриднуть уроки, й вони знову не будуть разом.

Школа — чужак. Вона тхне Миколчиними почервонілими вухами й зауваженнями в щоденнику. Школа вважає Миколку поганим учнем і навіть ледарем. Найда по тайки завжди гарчить на Школу й не проти б її покусати.

Якщо ж Миколка до школи не йде, вони вдвох пересиджують уроки в Халабуді. Точніше, пересиджує Миколка — Найда сторожує біля входу.

Стіни Халабуди зроблено з дощок і фанери, вхід завішано старою мішковиною. А дах — зі шматків замшілого шиферу.

Про Халабуду не знає ніхто в цілім світі, бо вона генген на пустирищі, у дерезі. У ній Миколка ночує, коли Вітчим погрожує вбити його.

Вітчим — чужак. Від нього несе часником, цигарками і перегаром. Вітчим обзиває Миколку нахлібником, а Найду — шолудивим псом. Найда завжди гавкає на Вітчима й нападає, коли той без дрючка.

Перебувши уроки, Миколка зі своїм другом вибираються на Вулицю. Там вони воюють із місцевою паруботтю: Миколка шпурляє в хлопчаків камінням, а Найда бігає за найдокучливішими.

Хлопці — чужаки. Від них пахне домашніми пиріжками й новим шкіряним взуттям. Вони дражнять Миколку бомжем і безпритульним. Проте хай Миколка тільки скомандує — Найда вмить їм штани полатає.

Усі **ВОНИ**: Школа, Вітчим, хлопчаки — не люблять Найдиного хазяїна. І пес один-єдиний, хто знає, що Миколка — герой, і що він хороший. Коли Найду, ще як був

цуцням, ВОНИ кинули в багнюку, то не хто інший, а Миколка його врятував.

Відтоді Найда став Миколчиним.

Натинявшись на Вулиці, вони йдуть на Смітник. На Смітнику можна знайти чимало потрібних речей, а то чим-небудь і поживитись. Миколка нишпорить, а Найда стереже добути скарби від нічийних собак.

Буває, замість іти на Смітник, вони блукають Дворами. Там теж можна дещо підібрати.

Он лежить на лавці яскравий, просто-таки пречудовий Конструктор. Його власниця, маленька Дівчинка, самотньо порпається в пісочку.

Найда не певен, що Миколка чинить правильно. Але розуміє, що такого яскравого, пречудового Конструктора в нього ніколи не було. До того ж нащо Конструктор — Дівчинці?

І ось вони вже, ледве стримуючись, щоб не побігти, поспішають у бік Халабуди. А яскравий, просто-таки пречудовий Конструктор побрязкує в Миколчиних руках.

Аж тут іззаду хапає Миколку за комір Її Тато.

Вони змушені повернутись до Двору.

Дівчинка плаче. Її Тато лає Миколку.

Дівчинка і Її Тато — чужаки. Від Дівчинки смердить милом і цукерками, від Тата — потом, тяжкою роботою і любов'ю до своєї Дівчинки. Найда навіть гидує кусати їх, тільки погрозливо шкірить зуби.

Миколка віддає Конструктора, похмуро колупаючи землю носакон порваної кросівки.

Яка ганьба! Краще б Найда з'їв дохлу мишу! Краще б його подряпали прибудні коти!

— Найдо, за мною! — бадьориться Миколка.

Найда робить хвоста «бубликом»: ду-уже нам потрібні ваші нікчемні Конструктори!

З гідністю гавкнувши на прощання, Найда вибігає з Двору. Вслід за своїм незмінним героєм і поводителем.

Марина Павленко

2. Якими ти уявляєш Найду і Миколку? Як Найда став Миколчиним? Чому Школа, Вітчим, Хлопчаки були для Найди чужаками? Як ти оцінюєш вчинки Миколки? Чому Найда вважав Миколку героєм? Що тобі сподобалося в прочитаній історії? Чи траплялися схожі випадки з тобою чи твоїми знайомими?

124. 1. Обговоріть, чи можна назвати Найду вірним другом Миколки.

2. Перекажіть текст від імені персонажа (Миколки або Найди).

125. Знайди в бібліотеці чи на інтернет-ресурсах книгу Марини Павленко «Миколчині історії». Прочитай один з розділів книги.

126. 1. Прочитай вірш. Добери до нього заголовок.

— Вдень в дуплі сидить сова,
навіть дзьоб не висува.

А вночі вона полює,
совенят малих годує.

— Мамо, вдень чого сова
навіть дзьоб не висува?

— Дуже кепсько бачить вдень,
то й сидить, анітелень.

І чого ота сова
навіть дзьоб не висува?..

Варвара Гринько

2. Проведи дослідження «Будова прислівників».

Крок 1. Випиши з вірша Варвари Гринько прислівники у стовпчик за зразком.

Зразок: (коли?) вдень.

Крок 2. Спробуй змінити форму слова, щоб визначити закінчення.

Крок 3. Запиши кілька спільнокоренових слів, познач корінь.

Зразок: (коли?) вдень — денний, днювати.

Крок 4. Зроби висновок. Звір його з правилом.

Прислівники не мають закінчень, тому що вони не змінюються. Вони закінчуються коренем або суфіксом:
вдень, вчора, навесні, угорі.

127. 1. Утвори спільнокореневі прислівники від поданих іменників, прикметників, дієслів. Познач будову прислівників.

Користь	лагідний	пам'ятати
аромат	ніжний	святкувати
сила	щирий	дружити

2. Доповни і запиши речення. Підкресли прислівники.

1. Учора ..., а сьогодні ... **2.** Корисно ..., а шкідливо ...
3. ... виразно, але ... повільно. **4.** Спочатку ..., а потім ...

128. 1. Прочитай. Спиши, розкриваючи дужки та уставляючи пропущені букви.

ДЕ НОЧУЮТЬ СИНІЧКИ?

(На) весні та (в) літку синички ночуют.. (у) гніздечку. Вони зігрівають.. яєчка або **мален..ких** пташенят. А чому ж — і (в) літку? Бо синиці, як і горобці, висиджуют.. пташенят два або й три рази (на) літо.

А (в) зимку, коли (на) вколо біліє сні(г/х) і моро(з/с) жене нас (у) хату, синички сплят.. (на) гілках.

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Випиши прислівники в абетковому порядку.
- ✓ Познач будову виділених слів.

129. 1. Прочитай заголовок. Поясни, як ти розумієш це прислів'я.

ЩО ПОСІЄШ, ТЕ Й ПОЖНЕШ

Одного разу до нас прилетіли голуб і голубка. Сіли на ганку та й тихо воркочуть. Я поліз на дах, відчинив маленьке віконце. Голуби заховалися в нього. Я виніс їм зерна, вони поклювали і знову сховались у віконці.

Наступного ранку я знову погодував їх і поставив коритце з водою. А потім було так — коли погодую, а коли й забуду. Більше було таких днів, що я забував погодувати голубів.

Якось іду, а голуб повільно летить наді мною, немов збирається на плече мені сісти. Я думав, що голуб грається. І не здогадався, що йому їсти хочеться.

Через кілька днів уранці бачу — голуби сидять на подвір'ї в сусідів. Маленька дівчинка Оля годує їх. А батько ставить на стовпі маленьку хатку — голубник.

Боляче мені стало. Кликав я голубів, але вони до мене не прилетіли. Поселилися в голубнику. Оля щодня годує їх. Вони полюбили дівчинку: сідають їй на плечі, даються в руки.

Що посієш, те й пожнеш, — каже наше українське прислів'я. Посіяв байдужість — пожав зневагу.

Птахи зневажають тих, хто байдужий до них.

За Василем Сухомлинським

2. Як оповідач ставився до голубів? Чому голуби перелетіли на подвір'я сусідів? Яка головна думка оповідання?

130. 1. Складіть план оповідання.

2. Чи правильно вчинив оповідач? Висловіть свою оцінку його вчинкам.

131. 1. Дай ім'я оповідачеві. Напиши, як ти оцінюєш учинок хлопчика. Скористайся опорними фразами.

Я прочитав /прочитала оповідання Василя Сухомлинського... Головним персонажем твору є... Якось хлопчик побачив на ганку... . Він ...

Проте через деякий час...

Я вважаю, що...

На мою думку, прислів'я...

2. Перевір написане. Зверни увагу, чи послідовно викладені думки, чи вдалося уникнути повторів слів.

132. Випиши з оповідання Василя Сухомлинського «Що посієш, те й пожнеш» прислівники. Постав до них питання. До одного з прислівників добери спільнокореневі слова — різні частини мови.

СТАНЬ УСПІШНИМ!

133. Пригадайте, які твори Ліни Костенко ви читали в молодших класах. Чим запам'яталися вам ці твори?

Найвизначніша сучасна українська поетеса **Ліна Костенко** народилася 19 березня 1930 року в містечку Ржищеві на Київщині в родині вчителів. Перша збірка поезії «Проміння землі» побачила світ — у 1957 році, наступна — «Вітрила» у 1958 році. Обидві збірки викликали значний читацький інтерес.

Книги Ліни Костенко «Маруся Чурай», «Мандрівки серця», «Над берегами вічної ріки», «Неповторність», «Сад нетанучих скульптур» вже багато років популярні серед шанувальників сучасної української поезії.

Перу поетеси належать також збірка віршів для дітей «Бузиновий цар», сценарій фільму «Чорнобиль. Тризна».

Твори Ліни Костенко перекладено багатьма європейськими мовами. Ліна Василівна також переклала українською мовою твори з польської та інших мов.

Ліна Костенко — почесний професор Києво-Могилянської академії, почесний доктор Львівського та Чернівецького університетів.

За матеріалами інтернет-джерел

134. 1. Прочитай. Визнач тему вірша.

БУЗИНОВИЙ ЦАР

У садочку-зеленочку
ходить вишня у віночку.
Хтось їй грає на дуду,
подивлюся я піду.

Баба каже: — Не ходи!
Темні поночі сади.
Там, де вітер шарудить,
бузиновий цар сидить.

Брови в нього волохаті,
сиві косми пелехаті.
Очі різні, брови грізні,
кігті в нього як залізні,
руки в нього хапуни —
так і схопить з бузини!
Я кажу їй: — Бабо, ні!
Очі в нього не страшні.
На пеньочку, як на троні,
він сидить собі в короні.
Грає в дудку-джоломію*,
я заграв би, та не вмію.
А навколо ходять в танці
квіти — всі його підданці.

Є оркестри духові,
равлик-павлик у траві.
Є у нього для настрашки
славне воїнство — мурашки.
Три царівни бузинові
мають кожна по обнові.
Невсипущі павуки
тчуть серпанки і шовки.
На царевій опанчі*
зорі світяться вночі.
Він сидить у бузині,
усміхається мені!

Ліна Костенко

***Дудка-джоломія** — тут: чарівна сопілка.

***Опанча** — святковий одяг.

2. Яким уявляли Бузинового царя бабуся, онук? А ти яким уявляєш Бузинового царя? Він добрий чи злий? Доведи рядками вірша. Які слова використала поетеса для створення образу Бузинового царя?

3. Чи можна прочитати цей вірш за особами?

4. Обговоріть, що допомогло поетесі стати відомою, успішною.

135. Знайди в бібліотеці чи на інтернет-ресурсах вірші Ліни Костенко для дітей. Підготуйся виразно прочитати один з віршів у класі.

РЕЧЕННЯ

136. 1. Прочитай текст і поміркуй, чи доречно дорікати троянді за несміливість.

ДУБ І ТРОЯНДА

У саду поміж деревами, кущами і квітниками росли Дуб і Троянда. Дуб був деревом величавим, а його могутне

гілля здавалося короною, що владно нависала над скромними квітами в саду.

Троянда мала лише стебло з кількома зеленими листками і гострими колючками. Виглядала кволою, наче от-от зів'яне.

Міцний Дуб кепкував з неї, зневажливо кажучи: «Милуйся моєю величчю, нікчемна колюча галузко!»

Коли віяв вітер, Дуб ворушив своїми незліченними листками, творив шум, дивовижний свист і чудові гармонійні звуки. Через це Дуб дуже пишався собою.

«Наповнюю небо чудовими симфоніями! Я — наче оркестр! Я не такий, як той нещасний прутик, який не вмiє нічого! Навіщо взагалі потрібна Троянда?»

Несмілива Троянда перелякано мовчала.

Коли настало літо, зацвіла.

Цілий сад аплодував їй довго, щиро і палко.

Дехто вдає із себе кращого, сильнішого, аніж є насправді. Боїться бути собою.

Квіти просто квітнуть.

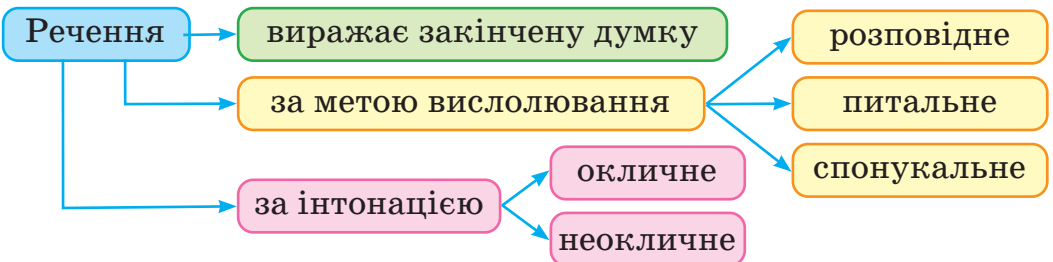
Бруно Ферреро

2. Як автор описує Дуб, Троянду? Якими рисами характеру наділяє персонажів? Чію поведінку ти схвалюєш? Чому? Яка головна думка твору?

137. 1. Пригадайте вивчене про речення за схемою.

2. Наведіть зразки різних за метою висловлювання та інтонацією речень з тексту Бруно Ферреро «Дуб і Троянда».

138. 1. Випиши з тексту Бруно Ферреро «Дуб і Троянда» речення зі звертанням. Поясни розділові знаки.

2. Продовж речення.

Дуб вважав себе величним, тому що... Троянда не зважала на кепкування Дуба, тому що... Після читання твору Бруно Ферреро я зрозумів / зрозуміла, що...

139. Випиши з книги, яку ти зараз читаєш, п'ять речень. Визнач, які вони за метою висловлювання та інтонацією.

140. 1. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

Петрик живе в заможній родині. Батьки піклуються про свого сина. У нього є дорогі іграшки, сучасний комп'ютер, новенький смартфон. Навчання не цікавить хлопчика. Петрик вчиться абияк. Він мріє про закордонні мандрівки.

2. Чи можна назвати Петрика працьовитим? Яких успіхів у житті досягне хлопчик? Що очікує Петрика в майбутньому, якщо раптом щось трапиться з його батьками? Що ви порадили б Петрикові?

141. 1. Випиши з тексту вправи 140 перше і друге речення. Підкресли головні та другорядні члени речення.

Пригадай!

Підмет і присудок — головні члени речення (основа речення). Підмет вказує, про кого або про що говорить в реченні, відповідає на питання **хто? що?**: Матвій уважно слухає. Присудок вказує, що говорить про підмет, відповідає на питання **що робить? що зроби́ть?** тощо: Ори́ся посіяла чорнобривці.

Усі інші члени речення — **другорядні**: Вже теплій вітер повиває.

2. Спиши речення. Підкресли головні та другорядні члени.

1. Радо пташка лісова виспівує веснянку. 2. На тиху галявину стежка веде. 3. У лісовій гущавині протікає невеликий струмочок. 4. Угорі летять журавлики ключами.

3. Виконай завдання на вибір. Оціни свою роботу.

✓ Склади речення за схемами.

_____ _____ .

..... _____ _____ .

✓ Прочитай. Випиши з кожного прислів'я головні члени.

1. І сила перед розумом поступається! 2. Розумний усьому дає лад. 3. Від теплого слова і лід розмерзає. 4. Гостре словечко коле сердечко.

142. Уяви себе дорослою успішною людиною. Напиши есе «У нашому місті /селищі / селі я хочу...».

143. 1. Прочитай текст. Чи корисною була для тебе інформація?

У багатьох містах можна побачити величезні малюнки на вільних стінах будинків. Такі зображення називають муралами. Мурали змінюють зовнішній вигляд будинків. У Києві є майже дві сотні муралів. Їх створювали художники з України, Іспанії, Аргентини, Австралії, інших країн. Величезні картини стали новою візитною карткою столиці. Вони приваблюють туристів.

Мурал «Відродження» у Києві.
Автори Жюльєн Маллан та Олексій Кислов. 2014

2. Розглянь мурал «Відродження». Розкажи, що ти відчуваєш.

3. Обговоріть, чи варто розписувати стіни муралами. А графіті? Дізнайтеся, чи є мурали у вашому населеному пункті. Що на них зображено? Хто автори? Якщо немає муралів, то чи варто створити? Де саме? Кому чи якій події присвятити?

144. 1. Випиши з тексту вправи 143 виділене речення. Установи зв'язок між членами речення.

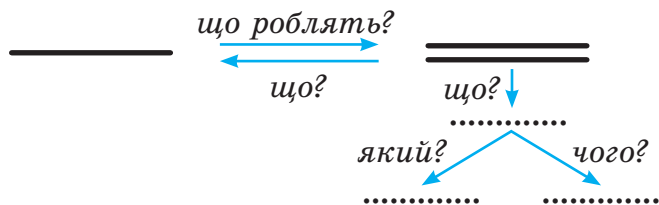
2. Прочитай речення. Пошир його другорядними членами, використовуючи схему.

Художники зображують.

..... ————— =—————

3. Виконай завдання на вибір.

✓ Випиши з тексту вправи 143 речення відповідно до схеми.

✓ Склади своє речення про мистецтво настінного живопису. Установи зв'язок між членами речення.

145. 1. Прочитай вірш.

СОНЕЧКО

Посміхнулось сонечко весело вгорі.
 Привітало сонечко геть усі двори.
 Посміхнулось сонечко в лузі при долині
 котикам вербовим, червоній калині.
 «Чом зимою, сонечко, ти так довго спало?» —
 всі, хто бачив сонечко, його запитали.
 «Взимку я далеко від землі буваю —
 ось тому теплом її так не зігріваю!
 Та весною швидко до вас повертаюсь
 і зігріти кожного теплом намагаюсь».

Юлія Хандожинська

2. Виконай завдання на вибір.

✓ Установи зв'язок між членами першого і другого речень.

✓ Напиши, чому взимку сонечко довго спало. Підкресли головні члени речень.

146. 1. Прочитай текст. Визнач, що для тебе нове.

ЯК УКРАЇНСЬКИЙ ЕМІГРАНТ ДОБИВСЯ УСПІХУ

У далекому 1991 році сім'я Максиміліана Левчина емігрувала з Києва до Сполучених Штатів Америки. Хлопцеві тоді було 16 років. На той час він непогано володів англійською мовою.

Макс (таке спрощене ім'я він узяв собі) закінчив Ілінойський університет, став програмістом. У ті часи популярним ставав інтернет. Макс разом з однокурсниками створив кілька компаній з розробки перших додатків. Проте вони були недосконалыми.

Згодом Макс разом з бізнесменом Пітером Тілем заснували компанію PayPal. Чимало розробників займалися схожими проектами. Проте платіжна система PayPal набула найбільшої популярності. Адже саме ця розробка мала найкращий захист від хакерських атак.

Під час роботи в PayPal Макс настільки захоплювався, що часто залишався ночувати в офісі. Під робочим столом у нього був спальний мішок. А меблями слугували картонні коробки з-під техніки. «Це було моє перше житло», — згадував програміст.

Система електронних платежів PayPal дає можливість клієнтам оплачувати рахунки та покупки, відправляти та приймати грошові перекази.

Макс Левчин склав свої правила шляху до успіху. Ось деякі з них.

1. Краще працювати в команді, ніж самому.
2. Команда, у якій люди поважають думку одне одного, швидше доб'ється результату, ніж команда, у якій люди ненавидять одне одного.

3. Якщо хтось хоче залишити команду, потрібно відпустити його / її.

4. Особистий приклад лідера дуже важливий для членів команди.

За матеріалами інтернет-джерел

2. Про кого ти дізнався / дізналася з медіатексту? Що допомогло Максові Левчину стати успішним програмістом?

3. Обговоріть правила шляху до успіху. Які ще правила ви могли б запропонувати?

Попрацюйте над проектом «Наші успішні земляки». Дізнайтеся, хто з ваших земляків досяг успіхів у спорті, мистецтві, бізнесі. Підготуйте короткі розповіді. Презентуйте свою роботу в класі.

147. 1. Спиши. Підкресли головні члени речень.

У дитинстві Макс часто катався на велосипеді. Поблизу будинку був велотрек. Кілометр за кілометром накручував щодня майбутній програміст. Він не полишив улюбленого заняття й у Каліфорнії. У вільний час підприємець проїжджає на велосипеді до 300 кілометрів за тиждень.

кілометр

2. Склади і запиши кілька питальних речень за змістом тексту «Як український емігрант добився успіху».

148. Прочитай вірш. Спиши. Установи зв'язок між членами першого речення.

Мій комп'ютер раптом захворів.
Вірус підхопив і геть здурів...
Мама запросила програміста,
щоб йому поставив нову «ВІСТУ».

Ольга Шнуренко

149. 1. Прочитай вірш. Визнач у ньому орфограми.

НАДІЙШЛА ВЕСНА

Надійшла весна прекрасна,
многоцвітна, тепла, ясна.
Наче дівчина в вінку.

Зацвіли луги, діброви.
Повно гомону, розмови
і пісень в чагарнику.

За Іваном Франком

2. Спиши перше і третє речення. Підкресли головні члени цих речень. Які другорядні члени пояснюють підмет у першому реченні? Скільки підметів у другому реченні?

150. Проведи дослідження «Однорідні члени речення».

Крок 1. Запиши і порівняй пари речень.

1. З вирію повертаються птахи. З вирію повертаються лелеки, ластівки, жайворонки. 2. Птахи весело співають. Птахи весело щебечуть, тьохкають, цвірінькають.

Крок 2. Визнач, скільки підметів у кожному реченні першої пари.

Крок 3. Доведи, що слова лелеки, ластівки, жайворонки є підметами.

Крок 4. Визнач, скільки присудків у кожному реченні другої пари.

Крок 5. Доведи, що слова щебечуть, тьохкають, цвірінькають є присудками.

Крок 6. Зроби висновок. Звір його з правилом.

Члени речення, які відповідають на те саме питання і зв'язані з тим самим словом, називаються **однорідними членами речення**.

Однорідними можуть бути підмети (*Пишно зацвітають вишні, сливи, абрикоси*), присудки (*Джерела б'ють, дзюрчать, прориваються крізь торішнє листя*), другорядні члени (*Ліс убирається в зелень і квіти*.)

151. 1. Спиши. Підкресли однорідні члени речень.

1. Старанність і труд до мети ведуть. 2. Над квітами літають метелики і джмелики. 3. Бадьора й усміхнена весна крокує по землі. 4. Ми самі сіємо й доглядаємо квіти. 5. Сиза грізна хмара поволі насувалася із-за лісу. 6. Дівчинка сиділа біля вікна і милувалася первоцвітами.

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Склади речення з однорідними підметами за схемою.
_____ і _____ _____ .
- ✓ Склади речення з однорідними присудками за схемою.
..... _____ _____ і _____ .

152. 1. Прочитай і відгадай загадку. Спиши.

Чалапає по болоті
у червоних він чоботях.
Як угледять його жабки,
то дають у воду драпки.

Марія Пономаренко

2. Підкресли головні члени речення.
3. Добери синоніми до слова *чалапає*.

153. 1. Прочитай вірш. Визнач головне, що хотіла сказати поетеса.

СТАНЬ УСПІШНИМ!

Щоб у житті успішним стати,
потрібно вчитись, працювати.
Щодня хоч крихітку, краплинку
знання збирати у торбинку.
Ось перші букви, перше слово,
задача, ввічлива розмова,
веселий віршик і малюнок
та вишиванки візерунок.
Терпляче все життя, дитино,
наповнюй розуму торбину.
Як звідтіля знання дістанеш,
успішним неодмінно станеш!

Леся Вознюк

2. Яку пораду школярам дає авторка? Якими успіхами наповнена твоя «торбинка»?

154. 1. Визначте, які риси характеру допомогли відомим людям досягти успіху.

2. Обговоріть, що з переліченого є успіхом.

Вірність друзів; урівноваженість, задоволення від вдало виконаного завдання; новий гаджет; чисте довкілля; взаєморозуміння з батьками; міцне здоров'я; зневіра у власних силах; упевненість у своїх силах.

урівноваженість

3. З'єднайте частини речень.

Щоб добитися успіху, потрібно ► ◀ хто багато працює над собою.

Успіх приходить до тих, ► ◀ коли ви впевнені в собі.

Усі справи потрібно робити ► ◀ поставити перед собою мету.

Дорога до успіху ближча, ► ◀ з гарним настроєм.

155. 1. Склади есе «Я хочу бути успішною людиною». Скористайся опорними словосполученнями.

Поставити мету, розвивати силу волі, наполегливо вчитися, бути працьовитим / працьовитою, не зупинятися на досягнутому, урівноважено вирішувати, захоплюватися справою, радіти маленьким перемогам; не розчаровуватись, не соромитися, вірити в себе.

2. Перевір написане. Зверни увагу, чи послідовно викладені думки, чи вдалося уникнути повторів слів.

156. 1. Прочитай вірш. Добери до нього заголовок.

Я віз..му граблі й лопату
та (з/с)роблю гр(')ядки в саду.
(По) саджу на них я м(')яту,
чорнобривці, резеду.
Ще й пахучого горо(ж/ш)ку
тут (на) сію два р(')ядки.

Марія Познанська

2. Спиши вірш, розкриваючи дужки та уставляючи пропущені букви чи, де потрібно, апостроф.

3. Підкресли однорідні присудки.

157. 1. Прочитай текст і поміркуй, кого називають нескореними.

ІГРИ НЕСКОРЕНИХ

У 2013 році принц Гаррі (герцог Сасекський з Великої Британії) відвідав Warrior Games (Ігри воїнів) у США. Учасниками цих ігор були військово-службовці, які одержали травми. Принц побачив, що спорт відіграє важливу та корисну роль у реабілітації* поранених, травмованих або хворих військовослужбовців та ветеранів. Принц Гаррі заснував Фундацію Ігор Нескорених (Invictus Games Foundation)

Уже в березні 2014 року відбулися перші Ігри Нескорених у Лондоні. У них узяли участь 400 спортсменів із 13 країн.

У вступній промові принц сказав: «Більшість з нас ніколи не зіткнеться з жахами поля бою. Жахами, які здатні назавжди залишити слід та тілі та в душі чоловіків та жінок, що віддано служили своїй країні. Як їм вдається подолати наслідки важких травм? Як ми можемо змінити сприйняття людей з інвалідністю в суспільстві та розповісти всьому світу про силу підтримки на шляху до відновлення? Ігри Invictus Games демонструватимуть силу спорту, підтримку воїнів з інвалідністю». Він також повідомив, що травмовані солдати не будуть забуті, і звернувся до майбутніх глядачів Ігор: «Прийдіть і покажіть свою підтримку, гляньте, через що цим воякам довелося пройти».

Другі Ігри відбулися через два роки, у травні 2016, в Орландо, а кількість учасників зросла до 500 осіб із 15 країн. Треті Ігри в канадському Торонто, що відбулись у

вересні 2017 року, стали найбільшими змаганнями в історії Invictus Games, та запам'яталися всій Україні першим виступом нашої збірної.

У 2018 році Австралія стала четвертою країною, яка приймала Ігри Нескорених. На них приїхали учасники з 8 країн, включно з Україною. Змагання проходили з 11 видів спорту.

Глядачі на трибунах оваціями підтримували змагальний дух учасників з важкими травмами, ампутованими кінцівками. А учасники долали бігові дистанції, крутили педалі велосипедів, веслували, стріляли з лука...

Учасники української команди вже мають чималі досягнення. В Канаді вони завоювали 8 золотих, 3 срібні та 3 бронзові медалі. В Австралії українські спортсмени здобули 7 золотих, 10 срібних та 3 бронзові медалі.

За матеріалами інтернет-джерел

***Реабілітація** — відновлення здоров'я для осіб, які перенесли травми та захворювання.

2. Яку пізнавальну інформацію ти довідався / довідалася з тексту? Що найбільше схвилювало тебе у прочитаному тексті?

158. 1. Обговоріть, чому Invictus Games дуже важливі не лише для учасників, а й для інших людей з інвалідністю. Чи можемо назвати учасників Ігор оптимістами?

оптимізм

2. Доповни речення однорідними членами.

1. Ігри Нескорених проходили в Лондоні, ..., ...,
2. Учасники змагаються в бігу, .., ..., 3. На останніх змаганнях українські спортсмени завоювали 7 ..., 10 ... та 3 ... медалі.

159. 1. Прочитай вірш. Розкажи, яким ти уявляєш гусака.

ГУСАК

Наш гусак піднявсь на кладку,
став, як завше, на зарядку.

Повернувся вліво, вправо,
чітко робить вільні вправи.
От зробив гусак зарядку
та й у річку — бух із кладки! —
Міє крила, чистить лапки.
Каже качур: «Так-так-так,
фізкультурник наш гусак!»

Михайло Стельмах

2. Склади речення про гусака так, щоб у ньому були однорідні присудки.
3. Випиши парами слова-антоніми. Визнач, до якої частини мови вони належать.

160. 1. Проведи дослідження «Розділові знаки в реченнях з однорідними членами».

Крок 1. Прочитай речення. Визнач, які з них потрібно читати з інтонацією перелічування, а які — з інтонацією протиставлення.

1. Посміхаються зорі в далекій імлі і блакитні, і жовті, й червоні! **2.** Я піду росами в гаї по гриби, суниці. **3.** У Юпітера доба найкоротша, а в Меркурія — наче посмішка широка. **4.** Теплі зорі ліхтариком жовтим горять, а холодні — червоної вдачі.

З віршів Наталії Карпенко

Крок 2. Які розділові знаки стоять у реченнях після слів, що перелічуються?

Крок 3. Перед яким словом стоїть кома в реченнях, які треба читати з інтонацією протиставлення?

Крок 4. Зроби висновок. Звір його з правилом.

Якщо однорідні члени речення вимовляються з інтонацією перелічування, то на письмі між ними потрібно ставити кому: *На клумбах зацвіли тюльпани, нарциси, крокуси.*

Однорідні члени речення можуть поєднувати слова і (й), та, а, але, проте, ні та ін. Це сполучники. Перед сполучниками а, але, проте завжди потрібно ставити кому: *Олег швидко читає, але повільно пише. Місяць світить, проте не гріє.*

Між двома однорідними членами перед сполучниками і (й), та кому не ставлять: *Друзі та рідні привітали Оленку.*

161. 1. Пошир речення однорідними членами. Поясни розділові знаки.

1. У музеї діти бачили 2. За селом видніються
3. Наталочка любить малювати 4. ... найкраще читають.
5. ... містять багато вітамінів.

2. Склади і запиши речення з поданими словосполученнями.

1. Не сьогодні, а завтра. 2. Листяні і хвойні. 3. Вітряно, проте не холодно.

162. 1. Об'єднайте речення в одне за допомогою сполучників.

Зразок. Шишки є на ялинах. Шишки є на соснах. Шишки є на кедрах. — Шишки є на ялинах, соснах, кедрах.

1. Маки усміхаються з жита. Волошки усміхаються з жита. Ромашки усміхаються з жита. 2. У парку Роман бачив синичок. У парку Роман бачив сойок. У парку Роман бачив ворон. 3. На уроці ми читали. На уроці ми писали. На уроці ми досліджували.

2. Як поєднані однорідні члени в записаних реченнях? Як їх потрібно читати?

163. 1. Прочитай вірш. Випиши речення, у якому є однорідні присудки.

КВІТЕНЬ

Квітець на хмаринку сів,
до нас в гості прилетів.
А за ним, як діточки,
поспішають квіточки.

Ось конвалії й в'юнки,
барвінкові килимки.
А кульбабки і дзвіночки —
малюкам плести віночки.

Олена Коваленко

2. Поясни написання слова в'юнки.
3. Випиши іменники із суфіксами.

164. Випиши з книги, яку ти зараз читаєш, три речення з однорідними членами. Визнач, якими сполучниками вони з'єднані. Поясни розділові знаки при однорідних членах речення.

165. 1. Пригадай, який твір називають *п'єсою*. Ознайомся з уривками п'єси.

ВІТЕРЕЦЬ МАНДРУЄ ПО УКРАЇНІ

Дійові особи:

Автор	Зима	гурт колядників
Вітерець	Весна	діти
батько Вітерця	Літо	дівчатка
мати Вітерця	Осінь	листочки (без мови)
Гора	Пролісок	сніжинки (без мови)
школярі	косарі	звірята (без мови)

Невеличка хатка між небом і землею.

Тут дружно живе родина теплих вітрів.

Швидко підріс наймолодший вітерець.

Не сидиться йому вдома. Має він мету — на власні очі побачити країну, в якій живе, ознайомитися з нею в різні пори року. Батьки не спиняють його.

Навпаки, благословляють сина в далеку путь.

Автор. У двох теплих вітрів народився Вітерець, він зростав. Він мужнів. Отакий ось молодець. Було добре йому біля рідних мами й тата, та прийшла ж бо пора самотійно в путь рушати. Як ворота в світ відкрив, ледь від щастя не зомлів. Перед ним така краса — і земля, і небеса.

Мати Вітерця.

Познайомся, сину, — це твоя країна.
Україна, рідний край, шкоди їй не завдавай.
Не лютуй, не треба. Не ламай дерева.
Добрим будь, як татко твій, Вітер ти. Не буревій.

Батько Вітерця.

Ми тебе зростили, мудрості навчили.
Сміливіше до мети можеш ти тепер іти.
Хочеться пізнати у житті багато.
Хай щастить тобі, рушай. Зла в дорозі не стрічай.

Прощаються, проводжають сина за ворота.

ЯВА ПЕРША

*На засніженій лісовій галявині під старою сосною
спить Вітерець. Навколо нього в танці кружляють
маленькі сніжинки. Вони радіють, веселяться.
Від дзвінкого сміху Вітерець прокидається.
Перед ним з'являється Зима.*

Автор. Вирушив давно із дому.
Ось його здолала втома.
Сів спочити та й заснув.
День раптово в ніч пірнув.
Як прокинувся — злякався.
Світ у білу шубу вбрався.
Став рушати, та дарма, —
снігу намела Зима.

Вітерець (*піднімається, протирає очі від сну*).
Здрастуй, зимо, люба зимо,
із сріблястими косами.
Ти красива, благородна.
Та чому така холодна?
Далі як я маю йти
крізь замети до мети?

Зима. Рада зустрічі з тобою.
Захоплю відразу грою,

якщо ти сюди забрів.
Знаю я й твоїх батьків.
Покружляєм над полями,
над безмежними лісами,
то й зігрієшся умить.
Ти летиш — і сніг летить.

Автор. Вони в парі закружляли.
Веселились, жартували.
Стало добре Вітерцю,
полюбив він пору цю.
Сміх навколо, щирі жарти.
Діти йдуть колядувати.
Довго навіть не вагався —
враз до гурту приєднався.

Гурт святково вбраних діточок колядує.

Вітерець. Правду мама говорила — Україна дуже мила.
Хай не буде переводу українському народу.
Хай минає всіх біда і лунає коляда.

Вітерець відстає від колядників і знову рушає в дорогу.

2. Про що ти дізнався / дізналася з яви першої? Яку мету мав Вітерець? Які настанови дали батьки синові перед мандрівкою?

3. Обговоріть, які інші традиції зимових свят поширені в Україні. Які з них ви хотіли б показати Вітерцеві?

166. 1. Прочитай наступну яву. Визнач, які дива природи зачарували Вітерця.

ЯВА ДРУГА

Лісова галявина.

*Крізь проталини снігу пробивається зелена травичка.
Повільно, на очах у Вітерця, піднімає білу голівку
до сонця незвичайної краси квітка.*

Вітерець.

Це що за диво? Що це за краса?
Такого ще не бачив зроду.

Природа, справді, творить чудеса,
вона неперевершена на вроду.
Ти хто? (*звертається до квітки*)
Скажи мені хутчій, будь ласка.

Пролісок. Весна із мене починає казку.
Її провісник я, звать Проліском мене,
але біда — ніхто не омине.
Всяк хоче вирвати, несе букет додому.
Тому все менше нас.

Вітерець. Тепер не дам нікому
вже нищити весни святу красу.
Хай спробує хто лихо причинити!
Мій сенс життя — лише добро робити.
Тож клич, якщо така потреба буде...
І де тільки лихі беруться люди?!

Весна (*бере за руку Вітереця*).
Здрастуй, теплий Вітерець.
Прилетів? От молодець.
Буде весело весною
друзям всім моїм з тобою.
В мене є чим похвалитись,
зможеш і повеселитись.
Глянь, краса яка навколо —
ліс в пташках, у квітах — поле.

Вітерець. Бачилась у снах мені Україна навесні.
То ж тепер на власні очі все побачити я хочу.

*Вітерець завмирає навпроти всіяної первоцвітами
та молодими смереками гори.
Неймовірну тишу пронизує звук трембіти.*

Автор. Всюди Вітерець літав.
Бачив ріки, бачив море.
Та найбільше покохав
край Карпатський —
його гори.

Гора (до Вітерця).

Я була знайомству рада.
Є одна у мене вада —
зроду крил своїх не маю,
і від цього так страждаю.
Вслід не зможу полетіти,
але дам тобі трембіту.
Тільки-но на ній заграєш,
вмить про мене ти згадаєш.
Стрінемося в іншу пору.
Йди весь час лише угору.

*Вітерець низько кланяється Горі.
Дякує за подарунок.*

Автор. Вітерець легкий, моторний
мчиться, мчиться далі, далі.
Обминає він проворно
усі біди та печалі.
Час Весну вже залишати.
Літо жде на косовицю.
Щастя треба небагато,
та не менше, як по вінця.

За Тетяною Череп-Пероганич

2. Про що розказав Пролісок Вітерцеві? Що пообіцяв мандрівник квітці? Чому Гора подарувала Вітерцеві трембіту?

3. Пригадайте гаївки, весняні забави. Коли їх виконують? Чи були ви учасниками Великодніх дійств? Розкажіть, що ви відчували. Театралізуйте одну з яв п'єси.

167. 1. Доповни речення однорідними членами.

Батьки ... Вітерця, ... мудрості. Юний мандрівник хотів побачити Україну взимку, Зима кружляла з Вітерцем над Навесні Вітерець побував у

2. Установи зв'язок слів у реченні.

Вітерець легкий, моторний мчить над лісом.

3. Продовж речення.

Я думаю, що влітку Вітерець побуває

168. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Знайди і запиши загадку про вітер.
- ✓ Запиши синоніми до слова *вітер*.

169. 1. Продовж читання уривків п'єси.

ВІТЕРЕЦЬ МАНДРУЄ ПО УКРАЇНІ ЯВА ТРЕТЯ

*Літо. У полі косарі. Вони втомилися від роботи і спеки.
Щоб спочити, шукають хоч якогось затінку.*

Косар 1. От так спека. Хай їй грець. Чи ж так буде ціле літо?

Косар 2. Забарився вітерець, як же нам врожай косити?

Косар 1. Скоро буде коровай Україна випікати.

Косар 2. Спека, спека, через край. Не лишай нас, Божа
мати.

З'являється Вітерець.

Бере в руки косу й кличе до роботи косарів.

Вітерець. Ось я, ось я, прилетів.

Про холоди ви хотіли?

Добре косу наточив,
від Весни набрався сили.

Біля мене косарям
буде краще працювати.

До роботи дружно вам
час ставати, час ставати.

Косарі, наспівуючи, беруться до роботи.

*Вітерець, закінчуючи роботу, поспішає до ставу,
де бавляться діти.*

Хлопчик.

Вітерцю, іди до нас,
покупатись саме час.

Літо сонця не шкодує,
нам тепло своє дарує.

Дівчинка. Ми весела дітвора,
з нами будеш ти? (*Вітерець киває головою*)
Ура!
(*до дітей, що у воді*)
Друзі, досить вже пірнати.
У квача давайте грати.
Граються на б́ерезі у квача.

Автор. Захопився Вітерець, а вже й літечку кінець.
То ж до нього на гостину завітав він на хви-
лину.

*Будинок, де живе Літо. Скрізь трави та квіти.
Кружляють метелики. На столі біля Літа
свіжі яблука, груші, інші смаколики.
За столом — пташки, білочки, зайчата.*

Вітерець. Завітав подякувати Літу,
що таке воно несамовите,
на забави щедре і на ласку,
чимось схоже на хорошу казку.
Відпочив у літі я душею,
поєднався серцем із землею.

Літо (*запрошує до столу*).
Вітерець, приєднуйся до нас,
саме пообідати вже час.
Друзі завітали на гостини.
Маю дружню лісову родину.
Дякую й тобі за щире слово,
І на той рік будь із нами знову.
Ось візьми в дорогу подарунок (*дає гостинець*):
мед свіженький, груш солодкий трунок.
Будь здоровий, хай твої дороги
приведуть тебе до перемоги.
Вітерець відлітає.

ЯВА ЧЕТВЕРТА

Осінь. Навколо неї кружляють пожовклі листочки,
чути тужливо-прощальне журавлине «курли».
За всім цим зачаровано спостерігає Вітерець.

Автор. Яка чудова осінь в Україні,
збирається останній урожай.
А небо в хмарах, небо сумно-синє,
і на душі така п'янка печаль.
Яка прекрасна осінь в Україні,
у вогнянім танку кружляє лист.
Збираються пташки у вирій нині,
і у життя тепер вже інший зміст.

Вітерець.

О, Осінь, панно, люба, мила,
мовчати далі вже несила.
Мене ти у полон взяла.

Осінь (*всміхаючись*).

А я сиділа сумувала,
про те, що ти вже тут, не знала.
Як тішать душу ці слова!

Вітерець.

Ти золота, ти чарівна,
ти незвичайна, неземна.
Дарма, що не багатослівна.
Ні, не принцеса ти, — царівна!
Дозволь у тебе погостити,
додому рано ще летіти.

Осінь. Звичайно ж. Залишайся, друже,
помічники нам треба дуже.

Ми зараз підемо у сад,
аби зібрати виноград.
Там від світанку до зорі
працюють нині школярі.

*Школярі раді зустрічі з Вітерцем.
Вони пригощають його спілим соковитим виноградом
зі своїх кошиків, співають.*

*Вітерець стає до роботи разом з усіма.
У повітрі запахло димом. Усі помічають,*

*як неподалік розгорілася купа сухого хмизу,
який ось-ось перекинеться на молоді дерева.*
Школярі. Що робити? От біда!

І далеко так вода.
Постраждають вишні, сливи.
Бо ж горить вогонь щосили...

Вітерець (*швидко задуває огонь*).
Добре, поруч ми були,
Тож позбулися біди. Сад врятовано.

Школярі. Ура!!!

Вітерець.
А тепер мені пора.
Жде давно батьківська хата,
рідні серцю мама й тато.
(*Повертається в бік Осені.*)
Осінь, мила, прощавай.
Як не так що — вибачай.

Вітерець відлітає.

Школярі та Осінь махають йому вслід руками.

Автор. Від осені не відвести очей,
хоч відцвітають тихо айстри білі.
А дні коротші стали від ночей.
Пташок у вирій линуть хвилі сірі...
Додому повернувся Вітерець.
І от вже цій історії кінець.
Мети він досягнув, як і бажав —
у різні пори року край пізнав.
Тож нині скаже всім, хто запитає,
земля українська — краще не буває!

За Тетяною Череп-Пероганич

2. Чим запам'яталося Вітерцеві літо? А осінь? Чи вдалося мандрівникові досягти мети? Яка головна думка п'єси?

3. Обговоріть, яка пора року найбільше сподобалася Вітерцеві.

170. Прочитай вірш. Визнач, про яку пору доби розповів поет.

Сміється поле, річка, ліс.
 Сміються гілочки беріз.
 Птахи сміються і луги.
 Сміються квіти навкруги.
 Ставок, що цілу ніч мовчав,
 і той сміятися почав.
 Лататтям легко лопотить
 і каченяток веселить.
 Я швидко скочив до вікна
 поглянуть, що за дивина.
 Аж бачу у віконце —
 надворі сходить сонце.

Анатолій Костецький

171. 1. Випиши з вірша Анатолія Костецького речення відповідно до схем.

_____ , _____ , _____ .
 _____ і _____ .

2. Поясни написання слова *латаття*.

172. 1. Спиши речення, уставляючи пропущені сполучники і, де потрібно, коми.

- У садку співають синички чижики коноплянки.
- Хлоп'ята зробили хоч мале ... добре діло.
- Сьогодні ми підемо в бібліотеку ... завтра — на заняття гуртка.
- Кле-ни верби ... берізки одягли зелені стрічки.
- Максим швидко біг озирався ... потім різко зупинився.

2. Установи зв'язок слів в одному з речень (на вибір).

173. Перевірте одне одного. Запитання і завдання для повторення вивченого за темою «Речення».

- Які бувають речення за метою висловлювання? А за інтонацією?
- Що називають основою речення?
- Які члени речення називають однорідними?

4. Як пов'язуються між собою однорідні члени речення?

5. Наведіть приклади речень з однорідними підметами. Поясніть, з якою інтонацією їх треба вимовляти, які розділові знаки ставити на письмі.

6. Перед якими сполучниками завжди слід ставити кому? Наведіть приклади речень з такими сполучниками.

7. Прочитайте речення. Побудуйте до них схеми.

1. Насунули темні хмари й оповили небо. 2. Ти із задоволенням ходиш до школи? 3. М'яко котяться барвисті хвилі безмежного моря.

174. 1. Прочитай і відгадай загадку.

Нав..сні пташки чарівні
(о)селились (у)шпаківні.
Пір..ячком (ви) блискуют..
пісен..ки (ви)свистуют..
Здогадались, діти? Так?
Це в..сняний вісник — ...

Ганна Осадко

2. Спиши, уставляючи пропущені букви чи апостроф, розкриваючи дужки.

3. Підкресли головні члени в першому реченні.

175. 1. Прочитай вірш.

У КОЖНОГО СВІЙ ТАЛАНТ

Соловейко пісню зорям шле в гаю.
В полі жайвір між хлібів веде свою.
В лісі дрозд виводить соло — чує звір.
Вище всіх орел кружляє серед гір.
Швидше всіх птахів літає в небі стриж.
Восени кочує, щебет шле свій чиж.

Різне птаство в краї нашому живе.
 Кожен щось своє у світ земний несе.
 Так і люди — той поет, той музикант,
 пекар, тесля. Свій у кожного талант.

Крилата (Любов Пікас)

2. Які таланти є в птахів? Чи погоджуєшся ти з думкою авторки, що кожна людина має свій талант?

176. 1. Розгляньте малюнки. Обговоріть, які таланти розвивають у собі діти.

2. Складіть асоціативну павутинку «Талант».
 3. Обміняйтеся думками про розвиток своїх захоплень, талантів.

177. 1. Склади і запиши твір «У кожного свій талант». Скористайся словами асоціативної павутинки. Пам'ятай, що важливо показати своє ставлення до проблеми.

2. Перевір написане. Зверни увагу, чи послідовно викладені думки, чи вдалося уникнути повторів слів.

178. 1. Склади і запиши речення за моделями.

1. Хто?, хто?, хто? як? що роблять? 2. Як? і як? що робили? хто? де? 3. Хто? що зробив? коли?, але що зробив? коли?.

2. Підкресли однорідні члени речення.

ЗЕМЛЯ СТРІЧАЄ КВІТАМИ ВЕСНУ

179. 1. Прочитай вірш. Які почуття викликають у тебе весняні зміни у природі?

КВІТЕНЬ

Місяць квітень йшов з базару,
ніс дарунок для весни:
кошик гарних, різнобарвних
квітів ніжно-запашних.

Ось підходить він до лісу, —
путь нелегка навесні. —
Кошик з квітами повісив,
сам спочити сів на пні.

А в цей час вітрець повіяв,
геть всі квіти розтрусив.
Місяць скрикнув: — Лиходію,
що ж оце ти наробив!

Ой, гультяю і ледащо!
Шкоду робиш ти завжди,
порозносив квіти кращі
у гаї, луки, сади...

Вітерець травицю топче:
— Квіти ці не пропадуть,
не журися, любий хлопче,
всюди хай вони цвітуть.

І з тих пір, коли все квітне,
журавлі в наш край пливуть,
того хлопця люди квітнем,
квітнем місяцем зовуть!

Микола Лисич

2. Що з описаного у вірші реальне, а що — казкове? Чому автор змалював квітень, як молодого хлопця?

180. 1. Розгляньте репродукцію картини української художниці Тетяни Яблонської «На лісовій галявині». Як художніми засобами художниця передала весняний настрій?

2. Порівняйте зміст вірша Миколи Лисича та репродукцію картини Тетяни Яблонської. Що в них спільного?

- 181. 1.** Прочитай прислів'я. Спиши, розставляючи розділові знаки.

1. Весна багата на квіти а хліба в осені позичає. 2. Де ластівка не літає а на весну додому прилітає. 3. Весною все ожива танцює і співа.

2. Виконай завдання на вибір. Обґрунтуй свій вибір.

✓ Установи зв'язок слів у реченні.

Весна відмикає джерела й річки.

✓ Склади і запиши речення з однорідними членами за репродукцією картини Тетяни Яблонської.

- 182.** Знайди і запиши кілька прислів'їв про весну.

ТЕКСТ

183. 1. Прочитай. Доведи, що це текст.

САДИ ЦВІТУТЬ!

Неначе густим молоком облиті фруктові дерева. Ось виструнчилися у весняному святковому вбранні вишні, сливи, черешні, груші. І очей від них не одведеш! Тягне до них, підійдеш, милуєшся і не намилиуєшся. Очі радіють, душа радіє.

Радість і для невтомних трудівниць — бджіл. Снують вони по квітах, перелазять моторно з однієї квітки на другу, щоб швидше набрати меду. А набравши, одна, друга зриваються з квітів, — і ніби золоті шнурочки простяглися в повітрі, мчать бджілки до своїх хаток-вуликів. Швидко треба скласти солодкий прозорий мед у стільники і повернутись за новою маленькою порцією меду.

Адже це перший весняний щедрий взяток. Поспішати треба!

Здається, тихо гудуть розквітлі дерева, коли бджоли, джмелі, якісь мушки кружляють над деревами. Навіть метелики пурхають між квітами.

А на землі синьоокі проліски, перші фіалки соромливо піднімають голівки і сила-силенна вже справжніх весняних квітів.

Недарма ж цей місяць зветься — квітень.

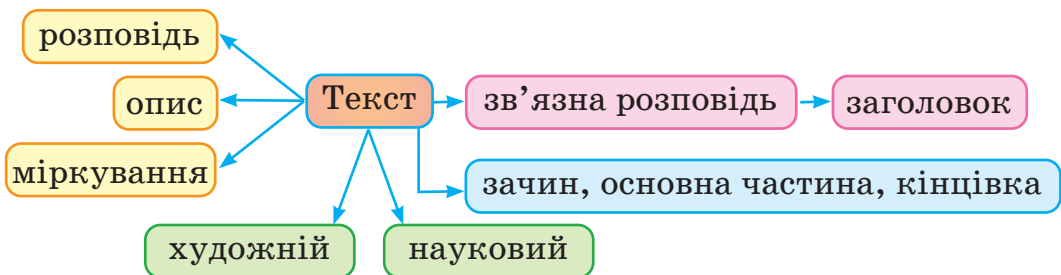
Олександр Копиленко

2. Добери інші заголовки до тексту. Обґрунтуй свою думку.

184. 1. Пригадайте вивчене про текст за схемою.

2. Схарактеризуйте текст Олександра Копиленка, використовуючи слова схеми.

Пригадай! У тексті про щось або про когось розповідають, повідомляють. Це його **тема**. Текст створюється з певною метою. Це його **основна думка**.

185. 1. Випиши з тексту Олександра Копиленка «Сади цвітуть!» друге речення. Підкресли однорідні члени речення. До якої частини мови належать підкреслені слова?

2. Доповни речення однорідними членами.

1. Над деревами кружляють ... **2.** На землі піднімають голівки ...

186. Прочитайте твір Василя Сухомлинського. Визначте його тему й мету. Виберіть заголовок із запропонованих. Обґрунтуйте свою думку.

1. Кульбабка. **2.** Вранці на пасіці. **3.** Яблуні цвітуть

Був сонячний весняний ранок. З вулика вилетіла бджілка. Покружляла над пасікою та й понеслася вгору. Дивиться — на землі щось біліє. Спустилася — а то яблуня цвіте.

Знайшла найпахучішу квітку, сіла на її пелюстки та й п'є солодкий сік.

Напилася ще й діткам своїм набрала. Знову піднялася, полинула. Летить над лугом, аж бачить: на зеленому килимі багато золотих сонечок. Спустилася бджілка. Перед нею — цвіте кульбаба. Квітки великі, пахучі.

Знайшла бджілка найпахучішу квітку. Сіла на золоте сонечко. І набрала багато-багато меду.

Повернулася бджілка додому. Віднесла мед у вулик, вилила в мисочки маленькі. Та й до подружки своєї. Розповіла їй про яблуню, про кульбабу. Та й полетіли вони разом.

А сонце світило над усім світом. Воно гріло і яблуню, і зелений луг, і ставок. І бджоли радісно співали, бо є сонце. І золоті сонечка квітів.

Василь Сухомлинський

187. Запиши кілька речень про весняний ранок.

188. 1. Прочитай заголовок і поміркуй, чому саме так автор назвав свій твір.

ВЕЛИКДЕНЬ

Чи є що в світі гарніше за Великодній світанок! Незрадлива сила вступає в кожного, хто зустрине його. Дзвони над селом не дзвонять, а виспівують на весь світ велику радість: Христос воскрес! Село не спить — воно ж бо чекало цієї радості.

З уст в уста передається щаслива вість:

— Христос воскрес!

— Воістину воскрес!

І чує земля цю християнську радість та й тішиться у весняному розвої* разом з людьми.

Яка це добра і світла година, коли с..ло йде на (В/в)еликдень (до) церкви! А церква і довкола церкви — мов в..ликий ж..вий квітник. Люди (при) йшли посв(')ятити паску. С..ло стоїт.. у всій своїй одвічній красі, душевній просвітленості. Рід коло роду, як з давніх-давніх часів — усе тут, на одному місці.

Ярема Гоян

*Розвій — піднесення.

2. Скільки абзаців у тексті? Знайди слова, які зв'язують речення між собою.

Пригадай!

Речення в тексті поєднують за допомогою слів. Для зв'язку використовують займенники, синоніми, прислівники потім, спочатку та інші.

- 189. 1.** Спиши з тексту Яреми Гояна «Великдень» останній абзац, розкриваючи дужки та вставляючи пропущені букви.
- 2.** Добери і запиши спільнокореневі слова — різні частини мови до виділених у тексті «Великдень» слів. У дужках укажи, до яких частин мови належать слова.
- 3.** Прочитай текст. Визнач наявні в ньому недоліки. Запиши удосконалений текст. Добери до нього заголовок.

Шпаки у наші краї прилітають ранньої весни. Шпаки негайно займають свої квартири і славлять своєю піснею весну.

Шпаки наслідують у піснях багатьох пташок. Працюють шпаки теж з піснею. Тягнуть шпаки у свої хатки тоненькі прутики, волосінь, пір'ячко.

Збудують шпаки гніздечко, сядуть на гілці і співають.

- 4.** Установи зв'язок слів в останньому реченні.

- 190.** Запиши речення в такій послідовності, щоб утворився текст. Добери до нього заголовок. Підкресли головні члени у трьох реченнях (на вибір).

Несміло мружиться на землю сонечко. А он заіскрився всюдисущий ряст. Ось так невтомна весна тче свій різнобарвний килим. Уже тендітна кульбабка пробилася крізь товщу асфальту. Вона просить, щоб сонечко обігріло її личко. Усі радіють його першим привітикам. Трохи далі вигайнули фіалки.

За Володимиром Нагорняком

- 191. 1.** Прочитай текст мовчки. Визнач основну думку.

ШПАК ПРИЛЕТІВ

Був тихий весняний ранок. Ще не зійшло сонце, тільки небо на сході стало рожевим.

На голій гілочці клена голосно заспівав шпак. Він тільки-но прилетів з далекого теплого краю. Знайшов свою шпаківню, сів біля неї й радісно сповістив:

— Я вже прилетів! Весна настала!

Спів шпака почув у своєму гнізді горобець. Він спав під стріхою в теплому кубельці. Йому не хотілося рано вставати. Та, почувши шпака, горобець стурбувався. Він розбудив горобчиху, що спала в сусідньому кубельці, й сказав:

— Шпак прилетів. Тепер нам доведеться раніше вставати. Бо за шпаком важко буде якусь їжу роздобути. Він скрізь устигне першим...

Горобчиха зітхнула й відповіла:

— Спасибі шпакові, що будитиме тебе, ледаря.

Василь Сухомлинський

2. Чи відображає зміст тексту поданий нижче план?

1. Шпак сповістив про своє повернення.

2. Хвилювання горобця.

3. Шпак і горобець потоваришували.

3. Яка частина плану не відображає змісту тексту? Як її можна замінити?

Пригадай!

План послідовно відтворює основне, про що розповідається в тексті.

192. 1. Прочитайте план тексту.

1. Мешканці домовилися озеленити подвір'я.

2. Визначення плану озеленення.

3. Двір буде затишним і квітучим.

2. Складіть і запишіть текст, користуючись запропонованим планом. До складеного тексту доберіть заголовки.

193. 1. Прочитай текст. Визнач, який він, художній чи науковий.

ПІСЛЯ ДОЩУ

Дощ відшумів. Над селом підковкою прогнулася веселка. Андрійко чекав цієї миті. Вибіг на вулицю. Біля

рівчака хлопчик спинився. Побачив тріску, що гойдалася на воді. На трісці, немов у човнику, плив маленький жук. Він злякано метушився. Андрійко обережно підштовхнув тріску до берега. Жук спритно видряпався на найближчий листок і швидко зник у траві. І стало Андрійкові так добре, наче він допоміг другові.

За Володимиром Сенцовським

2. Поділи текст на абзаци. Склади і запиши план тексту.

194. Уяви, що тобі потрібно написати твір «Весна у лісі». Склади і запиши план твору й опорні словосполучення.

195. 1. Прочитай заголовок. Поміркуй, про які події (вигадані чи реальні) розповідатиметься.

СОПЛОНЬКА З КАЛИНОНЬКИ, ЯСЕНОВЕ ДЕНЦЕ

Якось мама наводила лад у старому, ще бабціному комоді й раптом вигукнула:

— О, Вадику! Глянь, що я знайшла!

З-поміж альбомів з давніми вижовклыми фотографіями, з-поміж старих листівок і конвертів, якихось течок та навхрест перев'язаних ниткою пакетиків вона дістала довгеньку дерев'яну паличку із шістьма круглими дірочками та нехитрим орнаментом по всьому стовбурці.

— Дай-но! Дай! — нетерпляче простяг руку цікавий до всього Вадик.

Він вихопив у мами паличку й заходився вимахувати нею, ніби мушкетер шпагою.

— Вадику, припини, — з докором сказала мама. — Це тобі не патичок який-небудь. Це чудовий музичний інструмент — сопілонька з калиноньки, ясенове денце. А в ній, щоб ти знав, і досі живе душа твого дідуса.

— Яка душа? — не зрозумів Вадик.

— А така. На цій сопілочці любив грати мій тато, а твій дідусь Василь... Боженьку милий, як він напродиво гарно грав! Особливо мелодію, що має назву «Самотній пастух».

Дідусь вкладав у гру всю свою душу. І я вірю, що вона, дідусева душа, живе в його сопілочці й досі.

— А як її звідти вийняти? — спитав Вадик.

— Виймати душу — то невдячне діло, — заперечила мама. — А от подати голос вона може. Тільки для цього ти сам маєш навчитися грати не гірше нашого незабутнього дідуся.

— А я хіба зможу? — засумнівався Вадик.

— Головне, синочку, дуже, дуже захотіти. А де бажання, там неодмінно буде й успіх...

Відтоді Вадика ніби зачаклували: він дуже хотів, щоб подала голос дідусева душа. Тому не випускав сопілку з рук. Він дув у неї з ранку до вечора, та так завзято, що в нього терпли губи. Однак звуки народжувались немічні, придушено хрипкі, з присвистом. Вони були зовсім не мелодійні й тільки дратували вухо.

Вадик впадав у відчай.

— Я так стараюся, а в мене геть нічого не виходить, — якось, мало не плачучи, поскаржився він мамі.

— Видно, мій дударіку, правду каже народна примовка: «У сопілку грає, а ладу не знає». Тому я напирала для тебе одного дядечка-сопілкаря. Він чудово володіє цим інструментом. Тож і тебе погодився навчити. Одне шкода, що цього не випало зробити твоєму дідусеві...

І Вадик почав брати уроки у справжнього майстра. Ох, і нелегко було йому о першій порі! І повноголосий звук не народжувався. І пальці, що бігали по дірочках, були неслухняні. А трохи згодом, коли вже сяк-так навчився видобувати зовсім простенькі мелодії, то часто плутав ноти, фальшивив.

Але минав час, і поволі, невпоспіх, з кожним новим днем труднощі відступали. Вони вже так болісно не дошкуляли Вадикові, бо він вірив, він був певен, що неодмінно їх переборе.

Що слухнянішою ставала в його руках дідусева сопілка, то чистіше й виразніше починав звучати її голос. Вадик

уже знав напам'ять усю мелодію «Самотнього пастуха». Ця щира хвилююча пісня без слів просто зачарувала його. І коли він брався грати її, йому починало здаватися, що то й справді тихим тужливим голосом десь із далекої далечіні промовляє до нього жива дідусева душа.

Анатолій Григорук

2. Чи можна назвати прочитаний текст оповіданням? Доведи. Яку пізнавальну інформацію ти дізнався / дізналася з тексту? Які нові слова трапилися тобі в тексті? З'ясуй їхнє значення.

196. 1. Зіскануйте QR-код і послухайте мелодію Джеймса Ласта «Самотній пастух». Що ви відчували під час слухання?

2. Поділіть текст на частини. Складіть план тексту.
3. Перекажіть текст від імені одного з персонажів.

197. Напиши есе «Музика, яка мене зачарувала».

198. 1. Прочитай текст і поміркуй, чому саме так автор назвав свій твір.

СЕЗОН ТИШІ

Сезоном тиші називають період з кінця квітня до початку липня, коли дикі тварини висиджують потомство — пташенят, звіренят, плазунят... Але називають не тому, що тоді тиша стоїть у лісі, у полі, у долині ріки. А тому, що тиші в цей період треба дотримуватись: якнайменше тварин турбувати, не заважати їм піклуватись про свою малечу.

Птахи, якщо їх наполохати, змушені злітати з гнізда.

Сіра ворона, наприклад, не відлітає далеко від пташенят, навіть якщо їх разом з гніздом переносять з верхніх гілок дерева на нижні. Вона повертається до гнізда, тільки-но від нього відійдуть.

Та якщо кілька разів потурбувати дику гуску — вона залишає гніздо назавжди. Годинами не повертаються до гнізда зігнані з нього журавлі, глухарі, качки.

Але ось пташенята вивелись. Батьки повинні безперервно їх годувати (кожні 15–17 хвилин світлого періоду доби), захищати від негоди, зігрівати. Зрозуміло, що може трапитися, якщо їм заважати. Пташенята, яких мати водить виводком (глухар, тетерев, куріпка та ін.), за сигналом тривоги розбігаються і затаюються, але частина відбігає задалеко, не чує потім матиного голосу, гине від холоду, стає здобиччю хижаків.

Дорослих птахів не можна турбувати, коли вони линяють. У лебедів, гусей, качок, журавлів одночасно випадають усі пера крил, птахи втрачають здатність літати (лебідь — на півтора місяця), переховуються в найглухіших місцях.

На узліссях, на лісових галявинах часто можна бачити пташенят, які ще не вміють літати. Людям здається, що малюки випали з гнізда і можуть загинути. Пташенят ловлять, несуть додому... Цього робити не слід. Пташенята непосидючі, вони не випали, а покинули гніздо.

Батьки чують їх писк і носять їм їжу доти, доки ті не зможуть жити самостійно.

Не слід пестити й торкатися молодих звірят, бо чужий запах може відвернути від них матір. Ведмедиці ж, лосихи та деякі інші звірі, якщо вони з малятами, можуть на людину напасти, і неважко уявити, чим це може закінчитися.

За Володимиром Бондаренком

2. Визнач, який це текст, художній чи науково-популярний. Обґрунтуй свою думку. Яка мета тексту? Яку цікаву інформацію ти дізнався / дізналася з тексту?

199. 1. Пригадайте, з яких частин складається текст-міркування.
2. Складіть і запишіть текст-міркування за поданим твердженням і висновком. Доберіть заголовок до тексту.

Твердження. Навесні не можна турбувати птахів, звірят, плазунів.

Доказ. По-перше, ... По-друге, По-третє

Висновок. Отож, не завдавайте шкоди потомству тварин!

по-перше

по-друге

по-третє

200. 1. Прочитай. Визнач тему і мету тексту.

Гусінь — справжній ворог лісу.

Спостерігаю, як по дереву повзе товста волохата гусінь. Вона з'їдає листок за листком. Поряд з нею повзають інші гусениці. І всі вони гризуть листя.

Через деякий час гусінь перетворюється на лялечок. З лялечок вилетять метелики. Це рожеві шовкопряди. Вони не шкідливі. А от гусінь завдає значної шкоди деревам.

2. Перероби текст-розповідь на текст-міркування, твердженням якого було б перше речення.

201. Склади текст-міркування, початком якого є твердження «Сучасна людина повинна вміти користуватися інтернетом».

СІМ'Я ДЛЯ НАС ДОРОЖЧА НАД УСЕ

202. 1. Прочитай заголовок. Поміркуй, про які події (вигадані чи реальні) розповідатиметься.

ЛЕТЮЧИЙ КАПЕЛЮХ

Жили-були два хлопчики, два братики.

Один був дуже великий, йому було сім років, він ходив до школи і називався Гордійчик.

А другий був просто великий, йому було п'ять років, і він ходив у садочок. Називався він Андрійчик.

Їхній тато був льотчиком і літав на літаку. Але не на звичайному пасажирському, а на військовому.

А мама працювала за найрозумнішим комп'ютером; він мешкав у самому центрі Києва у величезному будинку з написом «Головний Комп'ютер».

Хлопчики дуже любили свого тата і свою маму, а ще вони любили свого дідуся, який жив у селі. Їм подобалося приїжджати до дідуся в гості. По-перше, там кури ходять не як у зоопарку, а на волі. По-друге, там молоко не з пакета, а з корівки чи навіть з кози.

Дідову козу звали Ізабелла. Вона добра, але іноді вредна. Влітку Гордійко з Андрійчиком зібралися до дідуся в гості. Тато дав їм мобільчик. А про мобільчик історія особлива...

Ви, звичайно, знаєте, що мобілка — це така телефонна слухавка без телефона. Андрійчик, коли був маленький, думав, що коли від звичайного телефона відрізати слухавку — теж буде мобілка. Узяв і відрізав. Тільки слухавка дзвонити не захотіла, мобілки не вийшло.

Тато дав таку маленьку мобілку, що хлопчики назвали її лагідно — мобільчик. Тато сказав, що мобільчик допоможе їм почути одне одного, коли.

— Як це — «коли що»? — спитав Андрійчик.

А Гордійко промовчав. Він уже знав: якщо тато каже «коли що», то це означає: «Коли щось трапиться».

Але що може трапитися влітку в селі з двома великими хлопчиками? Особливо, якщо вони не самі, а з дідусем, з козою та ще й з Хвостиком? А Хвостик — то такий песик.

Одного ранку хлопчики пішли до річки. І дідусь пішов до річки — пасти козу. За ними Хвостик прихвостився. Гордійко узяв вудочку, банку з черв'яками і прозору торбинку — на рибу. Андрійчик узяв відерце й лопатку, щоб глину на березі помісити і з глини вареників наробити.

А ще Гордійко взяв мобільчика — про всяк випадок. Тато велів усюди носити його з собою.

Біля річки коза траву пощипує, дідусь газету почитує, Хвостик за метеликами ганяється. А Гордійко свариться з Андрійком, бо той воду скаламутив, і тепер жодна рибинка не ловиться.

А тоді набридло їм сваритися. Тож Андрійчик і каже Гордійкові:

— Давай татові подзвонимо.

— Ти що! Тато суворо-пресуворо наказав не турбувати його з дурницями. А в нас якраз дурниці. Ось коли що... — відповідає Гордійко.

І тільки-но він це сказав — почалося...

Як звіється вітер, як заколишеться трава, як захитаються дерева!.. Хвостик завив, коза бородою затрясла, дідусь газету випустив. Тієї самої миті з'являється в небі величезний капелюх, летить над землею і сідає просто на траву!

«Оце дивина! — думають Гордійко з Андрійком. — Гарнесенький капелюшок — завбільшки, як дідова хата, залізний, та ще й з дверцятами».

А далі закурився над капелюхом зелений димок, і відчувають хлопчики, що стали вони легенькі, мов повітряні кульки, і що їх, наче пиловсмоктувачем, затягує повітрям просто в той капелюх... І дідусь слідом за ними пливе, і Хвостик, і коза...

А в капелюсі тісно і повнісінько маленьких зелених чоловічків — мовби яке дитячко з пластиліну їх ліпило, але невдало вийшло: кривенькі, тонконогі, носи стирчать, мов трубочки... І лепечуть вони: то «о-бо-бо», то «а-ба-ба», то «о-го-го». І нічогосінько ж не зрозуміло!

А далі помістили їх усіх у велику прозору колбу.

Виходить найголовніший зеленяк, ніс трубочкою: «О-хо-хо?» — питає. А коза Ізабелла: «Ме-е-е!»

А він вирішив, мабуть, що вона серед людей найголовніша, коли так сміливо з ним розмовляє. І знову питає: «У-зу-зу?»

А Ізабелла, знай, своє править: «Ме-е-е!..»

А він тоді своїм киває: хапайте, мовляв, козу, будемо з нею досліди проводити. Зеленьки схопили козу й поволокли її в якесь крісло — таке, як ото зуби лікують.

Дідусь перелякався, окуляри загубив, Гордійчика й Андрійчика до себе пригортає. Хвостик перестав маха-

ти хвостиком і скулить тихесенько. Андрійчик тремтить, ось-ось заплаче. Гордійко, звичайно, теж страху наївся, але ж він був вже майже дорослим. Ускочили в халепу — треба якось виплутуватися. Гордійкові згадалося татове «коли що...».

І він сягнув у кишеню по мобільчик. А мобільчик наче цього й чекав — екранчик на ньому світиться, кнопочки підморгують...

А коза Ізабелла тим часом з крісла: «Ме-е-е!»

А зелені до неї: «А-ля-ля!» — і якісь дротики до кози під'єднують. Андрійчик бачить, що брат не боїться, і теж посміливішав. Підказує, куди натискати. Дуже йому шкода кози. Чого вони до неї причепилися?! Викликає Гордійко тата, а гудка в телефончику немає...

А зеленяки вже свій дослід починають. То на козу Ізабеллу подивляться, то на хлопчиків з дідусем. А один побачив у Гордійка в руках мобільчик, носом-трубочкою засопів — і до нього! У хлопчиків душа в п'яти: відбере мобільчик — і кінець: завезуть Гордійка з Андрійчиком на далеку планету, і прощайте, мамо-тату!

І невідомо чим би це закінчилось, як раптом у зеленяка під ногами: хрусь! А це дідусеві окуляри знайшлися. Зеленька забув про мобільчик — окуляри в руках крутить. І таки не дурний — здогадався для чого окуляри! Козі Ізабеллі їх несе і на козячого носа начіплює. Коза в окулярах, уявляєте?

А мобільчик і далі мовчить...

Андрійчик плаче, Гордійко теж плаче, мобільчика гладить і благає: «Будь ласка! Любий мобільчику, з'єднай нас із татком, хіба тобі важко! Ми тебе дуже-дуже просимо: з'єднай!..»

2. Чи зацікавила тебе прочитана історія? Якими ти уявляєш братів? Чому хлопчикам подобалося бувати в селі? Доведи рядками тексту. Якими ти уявляєш зеленяків? Опиши.

203. 1. Визначте, які емоції переживали Гордійко й Андрійко, коли опинилися в капелюсі.

2. Поясніть значення фразеологізмів *страху наївся, ускочили в халепу, душа в п'яти*.

3. Пофантазуйте, чим закінчиться пригода мандрівників.

204. 1. Прочитай продовження твору. Зістав зі своїми припущеннями.

І раптом — чи то Гордійко якимось по-особливому антену повернув, чи мобільчик дуже сильно пожалів хлопчиків — лунає гудок у телефончику!

— Алло! — каже тато.

А хлопчики у два голоси:

— Татку, татку! Нас зелені чоловічки в летючий капелюх піймали, і вже козу у сканер засунули!

— Що за дурниці! — каже тато, і голос у нього дуже сердитий. — Ви перебили мені важливу нараду!..

— Татку, татку! — плачуть Гордійко з Андрійчиком. — Ми не жартуємо! Тут дідусь, його теж піймали! Якщо ти нас не врятуєш, то більше ніколи-ніколи не матимеш на кого сердитися!

Тато зрозумів, що настало оте коли що, про яке він казав. Бо ж не будуть майже дорослі сини військового льотчика ні з того, ні з сього плакати.

— Так, — каже тато, — ваші координати? Тобто, де ви знаходитесь?

— У капелюсі... Тобто — в летючій тарілці...

— А окрім тарілки, ви щось бачите?

— Козу бачимо... Дідуся, Хвостика, зеленяків цих бачимо...

— Зрозуміло, — каже тато. — Тільки не вимикайте мобільчик! За його сигналом ми з маминим комп'ютером знайдемо вас!

Чекати все страшніше — коза хоч і в окулярах, але мекає вже якимось дивно. А зеленяки — навпаки — розговорилися: і «и-хи-хи», і «о-цо-цо», і «у-тю-тю»...

Раптом на екрані мобільчика якісь букви з'являються. Добре, що Гордійчик уже вмів читати! І Андрійчик теж умів. Тільки по складах. Гордійко читає:

«СИНОЧКИ, ТРИМАЙТЕСЯ! Я ЗНАЙШЛА ВАС ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРНЕТУ! ТАТО ВИЛІТАЄ НА ДОПОМОГУ. МАМА».

Тут хлопчики на radoщах попідстрибували, обняли-ся. І даремно, бо зеленяк одразу ж здогадався, що це не просто так. Носом-трубочкою засвистів — і знову прямує до Гордійка з Андрійчиком, на мобільчик поглядає... Ось уже руку свою тоненьку простяг...

Але враз як закричать усі зеленяки! Як кинуться до свого зеленого екрана...

І бачать хлопчики — на екрані літак військовий. Уперше в житті бачать його ось так близенько! Ніс гострий, крила, як у коршуна, а на кабіні лев золотий намальований. І прапор український із тризубом.

— Татко! Це ж татко! — кричать Гордійко з Андрійчиком. — Це наш татко летить, чуєте, зеленяки?! Відпускайте нашу козу!

А зеленяки порадилися, побігали — і вилітає військовому літакові назустріч кругла така, уся в голках, наче каштан стопудовий, — вилітає інопланетянська зелена БОМБА... Страшно, так?

Бомба зірвалася — і все небо ніби в темній фарбі, і літак не бачить, куди йому летіти...

Дурні зеленяки! Не знають, що військовий літак і в суцільній темряві долетить куди треба.

Тоді зеленяки швиденько по стільцях розсілися, та як натиснуть, як нададуть швидкості! У хлопчиків аж дух перехопило — так швидко летючий капелюх уперед помчав.

Літак відстає, відстає, відстає... Страшно?

А літак теж не простий. Він у десять разів швидше за будь-який їхній капелюх літати може. Просто це хитрість така: спершу ледь-ледь відстати, а тоді різко вперед — і готова мішень.

Ось лише тато хлопчиків по капелюсі стріляти боявся. Адже там його синочки! Почав тато довкола капелюха кружляти.

Капелюх ухиляється, зеленяки зі страху геть позеленіли, а нічого не вдіють: не розуміють інопланетяни, чого від них хочуть.

Тут Гордійко згадав, що йому тато про інтернет розповідав. Куди натискати, щоб мобільчик з маминим комп'ютером зв'язався. А мамин комп'ютер усі мови знає. Гордійко почав на кнопки натискати.

І ось висвічується на екранчику: «О-мо-мо!»

— О-мо-мо! — Гордійко з Андрійчиком в один голос.

Зеленяки як стояли, так і сіли. А хлопчики далі:

— А-ра-ра!

Це означає: «Якщо ви негайно не приземлитесь і нас не випустите, то наш тато всіх вас накриє».

А зеленяки, виявляється, не дурні. На екран поглянули, де літак військовий... І поволеньки капелюх донизу пішов. Сів, на землі закріпився.

Відчувають хлопчики, що стали вони знову легші за повітря, і той самий «пилосос», який у тарілку їх затягував, тепер назад на волю вивантажує.

А де Ізабелла?!

— У-гу-гу! — кричать хлопчики.

Це означає: «Якщо ви негайно не повернете нам козу, то всю вашу цивілізацію буде знищено за 24 земні години!»

Тоді вилітає з капелюха, як на хмарці, коза і — плюсь на травичку, а очі в неї очамрілі.

Тільки-но випустили всіх, капелюх фіть — і в небо, і швиденько-швиденько почав зникати — розтанув, мовби й не було...

Тут почулося завивання, гуркіт — і просто на поле літак приземлився. І вистрибує з літака тато. Як кинеться він хлопчиків обіймати, і дідуся обіймати, і Хвостика...

А тут знову почулося ревіння мотора, і на поле увірвався великий джип, і з нього вистригнула мама. Як кинеть-

ся вона хлопчиків цілувати, і дідуся цілувати, і тата теж цілувати... І навіть козу один раз поцілувала.

— Молодці! — сказав тоді тато Андрійкові з Гордійком. — Ви — справжні герої! Як ви не розгубилися, не здрейфили?

— Це все ви з мамою зробили... Та ще мобільчик. А ми — що?.. Ми нічого: ми тільки на кнопки натискали, — сказав Гордійко.

А потім у газеті написали: «Тато — військовий льотчик, та мама — інтернет-оператор Головного Комп'ютера країни, урятували від інопланетян двох своїх синочків, їхнього дідуся й козу Ізабеллу!» Все правильно, Хвостика тільки згадати забули.

Мобільчик став дуже знаменитий. А тато подарував синам нові телефони, і навіть дозволив іноді дзвонити просто так, з дурницями. Хвостикові вичесали з хвоста реп'яхи і сфотографували для собачого журналу.

А коза... Тільки ви нікому не кажіть. Коза заговорила по-зеленяцькому... тобто по-інопланетянськи. Замість «ме-е-е» — то «е-ме-ме», то «и-ми-ми», то «у-му-му»...

Андрійчик попросив дідуся нікому цієї таємниці не відкривати, бо коли довідаються вчені, то ще заберуть козу до свого інституту й почнуть її вивчати, як ті зеленяки...

Увечері, коли небо ясне, Ізабелла любить посеред двору сісти і на зорі дивитися. Дивиться так зачаровано, а іноді ще й зітхне: «Е-ге-ге»... І що вона має на увазі? Хтозна...

За Мариною та Сергієм Дяченками

2. Чи можна назвати прочитаний твір фантастичним? Що найбільше схвилювало тебе в прочитаній історії? Який момент найбільше вразив?

205. 1. Знайдіть у тексті описи, міркування.
2. Розкажіть одне одному, які картини можна намалювати до твору.
3. Виконайте завдання на вибір.
✓ Уявіть, що ви знімаєте фантастичний фільм «Летючий капелюх». Обговоріть, якими мають бути персонажі, які декорації потрібно виготовити.

- ✓ Складіть діалог-інтерв'ю із зеленьками. Для інтерв'ю скористайтеся послугами перекладача, який розуміє мову прибульців.

206. Склади текст-опис летючого капелюха.

207. 1. Прочитай і відгадай загадку.

Дзвіночки в лісі ніжні-ніжні,
немов сніжинки білосніжні.
В зеленім листі спочивають,
п'янкий весняний запах мають.

Марія Пономаренко

2. Які слова допомогли тобі відгадати загадку?
3. Прочитай текст. Яка його мета?

КОНВАЛІЯ

Трав'яниста багаторічна рослина (10–25 см заввишки) з довгим розгалуженим, повзучим кореневищем і пучками коренів.

Росте конвалія в мішаних і листяних лісах. Тіньовитривала рослина. Цвіте у травні. Поширена майже по всій Україні, крім півдня степу і високогір'я Карпат.

Лікарська, ефіроолійна, отруйна і декоративна рослина.

У науковій медицині використовують квітки, листки і надземну частину конвалії. Лікарські препарати з конвалії рекомендуються, якщо є захворювання серця, печінки, сечового та жовчного міхурів.

Квітки конвалії містять ефірну олію, яка дуже ціниться в парфумерії. З квіток готують есенцію, що входить до складу найвищих сортів парфумів.

За матеріалами інтернет-джерел

4. Порівняй обидва тексти. Доведи, що тексти мають різну мету, але однакову тему.

208. 1. Випиши з науково-популярного тексту словосполучення прикметник + іменник. Визнач число, рід (в однині).

2. Склади текст-опис улюбленої весняної квітки за планом.

1. Яка весняна квітка тобі подобається?
2. Яка вона за розміром?
3. Яке у неї стебло, листки?
4. Яке забарвлення пелюсток?

209. Виконай завдання на вибір. Яке завдання, на твою думку, легше?

- ✓ Випиши з книги, яку ти зараз читаєш, уривок (4–5 речень) художнього тексту.
- ✓ Випиши з підручника «Я досліджую світ» уривок (4–5 речень) науково-популярного тексту.

210. 1. Прочитай вірш. Визнач, що головне хотів сказати поет.

БАБУСИНІ РУКИ

Я з бабусею своєю
дружу давно-давно.
І ми, — скажу вам, — з нею
в усьому заодно.

Така моя бабуся —
найкраща у житті.
А руки ж у бабусі —
ну просто золоті!

Вони що хочеш вміють,
скрізь роблять чудеса:
то місять щось, то миють,
подивишся — краса!

Так товсто мажуть пінку.
Так щедро сиплять мак.
Працюють без спочинку,
а пестять ніжно так.

І в хаті, і на дворі
пороблять все як слід.
То чистять щось в коморі,
то варять нам обід.

Як смеркне — тіні дивні
сплітають на стіні:
казки такі чарівні
розказують мені.

Лев Квітко

2. Які почуття ти відчував / відчувала, читаючи вірш? Знайди у вірші слова, які доводять, що автор любить і поважає свою бабусю. Які слова вжиті в переносному значенні? З якою метою?

211. Розкажіть одне одному про свою бабусю (складіть словесний портрет).

портрет

212. 1. Склади текст-опис зовнішнього вигляду бабусі за планом та опорними словосполученнями.

1. Як звуть мою бабусю?
2. Яка вона на зріст?
3. Яке обличчя (очі, губи, ніс)?
4. Які риси характеру бабусі?

Опорні словосполучення: найдорожча людина; середнього зросту; кучеряве волосся; очі блакитні, як волошки; губи, наче стиглі вишні; обличчя осяяне ласкавою посмішкою; терпляча, поступлива, привітна, добра, ніжна, ласкава, життєрадісна; я пишаюся своєю бабусею.

2. Перевір написане. Зверни увагу, чи послідовно викладені думки, чи вдалося уникнути повторів слів.

213. Прочитай зачин і кінцівку тексту. Доповни його описом. Я люблю спостерігати за своєю матусею.

...

Матуся — найрідніша для мене людина.

214. 1. Прочитай медіатекст. Визнач його тему і головну думку.

ДЕНЬ МАТЕРІ

У другу неділю травня в Україні відзначають День матері. Яка історія цього свята?

Ще в 1908 році молода американка Анна Джарвіс запропонувала вшанувати матерів. Адже її матуся передчасно пішла з життя. Анна зверталася в різні державні установи, до відомих осіб з ідеєю присвятити один день у році вшануванню всіх матерів. Зусилля дівчини не бу-

ли марними. Вже у 1910 році у штаті Вірджинія (США) вперше офіційно відзначили День матері.

З кожним роком до традиції вшанування матерів долучалися й інші штати. Згодом ця гарна традиція поширилася в багатьох країнах світу.

В Україні День матері святкують з 1999 року.

Мама — це головна людина для кожного з нас, адже вона дала нам життя. Мама передає нам свої знання, життєвий досвід. Вона завжди підтримує нас, радіє маленьким перемогам і засмучується, коли ми хворіємо, співчуває, якщо зазнаємо невдач.

Не забувайте казати мамі, як сильно ви її любите. Робіть це щодня, а не лише у свято.

За матеріалами інтернет-джерел

2. Яку пізнавальну інформацію ти дізнався / дізналася з тексту?

215. Обговоріть, чому День матері — важливий для кожного. Поділіться думками, як можна привітати матусю в цей день, що доречно подарувати.

216. 1. Склади есе за поданим початком.

У народі кажуть: «На сонці тепло, а біля матері добре».

2. Уважно послухайте есе одне одного. Виберіть та обґрунтуйте свою позицію.

- ✓ Я повністю погоджуюся з думкою однокласника / однокласниці.
- ✓ Я частково погоджуюся з думкою однокласника / однокласниці, тому що...
- ✓ Я не погоджуюся з думкою однокласника / однокласниці, тому що...

217. 1. Прочитай слова та словосполучення.

Опис, пестливі слова, точне повідомлення про предмет, чітке висловлювання про предмет, ставлення автора до предмета, прикметники, немає ставлення до предмета, наукові поняття в доступній формі.

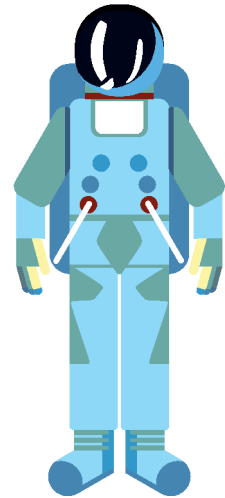
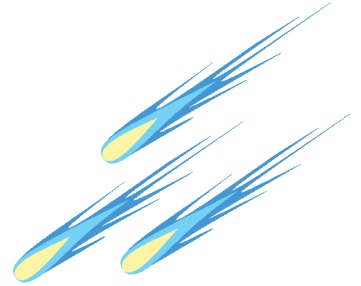
2. Випиши ознаки художнього або науково-популярного стилів.

218. 1. Прочитай заголовок. Що означає слово *зореліт*?

З ДІДУСЕМ У ЗОРЕЛЬОТІ

Нам комфортно у польоті
з дідусем у зорельоті.
Узяли ще й пса Бровка.
От команда в нас яка!
Командир у нас — дідусь,
я всього у нього вчусь.
Ось зворотний відлік, зліт!
Починається політ.
На борту є дивовижа —
це космічна справжня їжа.
І вона у дідуся
найсмачніша! Геть уся!
Ми її у зорельоті
всю з'їдаємо в польоті.
Навіть пєс усе з'їда!
Як не ста́чить — не біда.
Є у нас один секрет:
кілька знаємо планет
пречудових, пресмачних —
підзаправимось на них!
Ми наро́щуємо м'язи,
сильними стаєм одразу.
Мають знати всі пірати —
нас не варто зачіпати.
З дідусем ми — о-го-го!
дідуся люблю свого!

Віра Правоторова

2. Який настрій створює вірш? Підготуйся до виразного читання вірша. Поміркуй, з якою інтонацією та в якому темпі потрібно читати. Звертай увагу на межі речень, розділові знаки.

219. **Перевірте одне одного.** Запитання і завдання для повторення вивченого за темою «Текст».

1. Що таке текст?
2. З яких частин складається текст?
3. Які бувають тексти?
4. Як скласти план тексту?
5. Які особливості тексту-міркування? А есе?
6. У яких підручниках найбільше художніх текстів, а в яких — науково-популярних?
7. Доведіть, що вірш Віри Правоторової «З дідусем у зорельоті» — текст.

220. 1. Прочитай. Визнач речення, у якому потрібно змінити порядок слів.

З в..сокої трави виглядають.. дзвіночки (,) конюшина (,) цикорій. (У) повітрі пахне травою. Дес.. рівне чує.. (тьс/цц)я гуді..(н/нн) й тонке. То бджілки (,) оси (,) джмелики перелітають.. (з) квітки (на) квітку. А чиє це тонен.. ке сюрча..(н/ння) долинає (.!//?) То коники (.!//?) (У) горі пугають.. (за) клопотані ластівки.

2. Спиши текст, розкриваючи дужки та уставляючи пропущені букви. Добери до тексту заголовок.
3. Установи зв'язок слів у реченні, яке має таку схему.

..... = — .

4. Випиши з вірша Віри Правоторової «З дідусем у зорельоті» речення, в яких є слова з апострофом. Поясни написання апострофа у словах.

221. Склади художній або науково-популярний текст про перелітного птаха.

222. 1. Прочитай заголовок. Що означає слово *реліквія*?

РОДИННА РЕЛІКВІЯ

У кожній родині є свої секрети. В давні часи українки вміли вишивати, замовляти вишите та відганяти від своєї сім'ї лихо.

Ці чарівні здібності передавалися споконвіку від матері до доньки... А ще разом з ними передавалися чарівні предмети.

Розповісти, як це буває? Так от, слухай...

У одній українській родині народилося маля. Коли дівчинці виповнилося дванадцять років, матуся передала доньці родинну реліквію:

— Ось тобі чарівний наперсток, сонечко. Кожний раз як ти будеш його одягати на пальчика, він буде тобі допомагати вишивати вишиваночки. І непрості, а заговорені, — повчала матуся, одягаючи на пальчик Тані наперстка.

— Справді? — з цікавістю почала роздивлятися мідний наперсток Таня. — А як це заговорені?

— А так, маленька. Наперсток — це наша родинна реліквія. Усе, що вишите з його допомогою, має надприродну силу. Тож бережи його, як зіницю ока!

— Добре, матуся, — промовила Таня і міцно затисла цінність у кулачок.

Пролетіли роки. Маленька дівчинка виросла, стала справжньою красунею. Довге, русе волосся хвилями спадало по спині, обіймаючи гнучкий стан. Чимало парубків залицялися до русоконої чарівниці, але лише погляд старшокурника Влада міг змусити щічки дівчини рожевіти.

— Чи не закохалася ти часом? — допитувалися подруги.

А Таня у відповідь лиш таємниче всміхалася.

Вишиваю, вишиваю вишиванку,
щоб одів її ти зранку на світанку,
щоб моє кохання лихо відгонило,
щоб тебе від бід і кривди боронило.
Розсипаю по тканині візерунки,
оберегом най стають душі дарунки!
Я для тебе, мій коханий, вишиваю,
Більше всіх тебе у світі цім кохаю!

Так стіжок за стіжком дівчина вкривала візерунками сорочку.

— Чарівниця, — не могла намиливатися вишитим дивом сусідка. — А які кольори! Молодець!

— Це коханому, — опустивши вії, тихо промовила Таня.

Коли на поріг завітала осінь, то з нею ввійшло в дім і весілля Тані та Влада.

Життя пари потекло, наче річечка. Згодом сонечком у домівці засяяла звістка про первістка.

І знову календар почав відраховувати пори року. Весна, літо, осінь, зима.. Рік, ще один, ще. Аж поки...

Якось під порогом квартири Таня підняла жмут ниток.

— Викинь, — відказав, навіть не дивлячись у той бік, Влад. — Ми поспішаємо в офіс.

— Але ж... — спробувала заперечити Таня. А в голові одразу закрутилося: «Це ж чари. Мама мене вчила цих всіх премудростей».

Таня викинула незрозумілу знахідку на смітник.

Ступивши кілька кроків, Таня почула незнайомий голос:

— Дарма ти так, донечко, — дивлячись на Тетяну сказала стара жінка.

— Хто ви? — розгубилася Таня. Вона з подивом оглядала незнайомку і чимдуж старалася пригадати, хто ця старенька.

— А запроси до себе на каву, там і розповім, — хитро примружилася бабуся.

«Незнайомку запросити до себе у дім?» — запитала себе Таня. А потім ще раз поглянула на стареньку. Біленька хустинка, в'язана кофтина, чистенька спідничка. «А, може, справді щось скаже?» — подумала і запросила стареньку до себе.

— Так от, дівчинко, — почала свою розповідь бабуся. — Споконвіків твої предки володіли мистецтвом гаптування.

Тієї ж миті дивним чином у руках бабусі опинився Танин наперсток.

— Це ж мій, — Таня схвильовано вихопила родинну цінність з рук старенької. — Де ви його взяли?

— Не хвилюйся, донечко, зараз розповім. Так от, ще з тих давніх пір цей наперсток передавався від матері до доньки. І кожна жінка за допомогою нього оздоблювала речі для дорогих їй людей.

— Так, мені він від мами дістався...

— Я знаю, сонечко, — промовила старенька. — Ти не дарма вишивала на заручини сорочку для чоловіка. Це ж оберіг! Коли жінка шие, то разом з візерунками вплітає свої думки і бажання. Ти, коли вишивала Владові сорочку, то співала пісню, пам'ятаєш? Так от, коли ти вишивала — то замовила сорочку. Саме тому у вашій родині панують мир та злагода.

— Але жмут ниток сьогодні під порогом? — з тривогою запитала Таня.

— Це спроба порушити ваш родинний захист.

Таня не могла зрозуміти кому знадобилося втручатися в їхню родину.

— А скільки вже твоїй донечці років? — хитро примружилася старенька.

— Тринадцять скоро...

— А тобі мама у скільки років передала родинну реліквію?

— У дванадцять, — і тут Таня почала здогадуватися! — Я ж своїй донечці забула передати свої вміння.

— Донечко, — старенька взяла руку Тані у свої долоні. — Ти ж жінка, а значить Берегиня! Не забувай про своє коріння. Адже воно і є той оберіг що береже твою родину. За тобою ж працює!..

— Я зрозуміла, бабусю, — поклала голову на коліна старенької Таня.

— Ти впізнала мене? — задоволено усміхнулася старенька.

— Так. Ви моя прабабця.

— Прапрабабця, — виправила бабуся. А потім обережно підняла голову праправнучки. — Шануй звичаї.

— Обіцяю, — твердо відповіла Таня. — І дочку навчу!

— От і добре, от і славно, — узялася за свою хустинку старенька і тієї ж секунди наче дим розчинилася в повітрі.

От така оповідочка про наші українські вишиванки-чаруванки.

За Наталією Гуркіною

2. Якою ти уявляєш Таню в дитинстві? А в дорослому віці? Яку реліквію передавали в родині з покоління в покоління? Чому в багатьох родинах існують традиції зберігання старовинних речей?

223. 1. Доберіть заголовки до частин тексту.
2. Перекажіть зміст твору від імені Тані.
3. Обговоріть, чи є у ваших родинах реліквії.

ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО У 1–4 КЛАСАХ

224. 1. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

Шестирічний американський малюк на ім'я Дом дуже любить малювати. А його неординарний батько створює у фотошопі відповідні реалістичні малюнки, наповнені гу-

мором і безмежною фантазією. На цих чарівних малюнках можна побачити будь-що: від левів, лемурів та динозаврів до тракторів, велосипедів, космічних кораблів та фантастичних істот і персонажів популярних мультфільмів. Татко публікує ці малюнки у соціальних мережах. Вони зацікавили вже більше сотні тисяч користувачів з усього світу.

За матеріалами інтернет-джерел

2. Виконай завдання на вибір.

✓ Випиши з тексту 5 іменників. Визнач число, рід, відмінок.

Зразок: (хто?) малюк — одн., ч. р., Н. в.

✓ Випиши з тексту 5 прикметників разом з іменниками, з яким вони зв'язані. Визнач число, рід, відмінок.

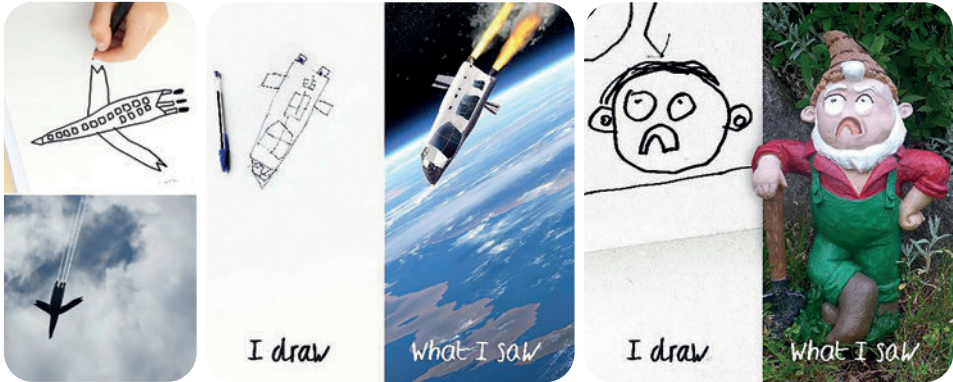
Зразок: (який?) американський (малюк) — одн., ч. р., Н. в.

✓ Випиши з тексту 5 прикметників. Утвори від них спільнокореневі прислівники.

Зразок: (який?) неординарний — (як?) неординарно.

225. 1. Розгляньте, які малюнки намалював Дом і як їх опрацював батько.

2. Складіть і запишіть коментар про свої враження від зображень для соцмереж.

226. 1. Прочитай речення. Спиши, доповнивши кількома порадами щодо безпечної поведінки біля водойм.

Протягом свого **життя** ми безліч разів буваємо біля води. Під час **літнього** відпочинку купаємося у водоймах.

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Добери і запиши до виділених по кілька спільнокорених — різних частин мови
- ✓ Добери і запиши 10 дієслів з апострофом після префікса.

227. Прочитай. Запиши, вибираючи прислівники, які найбільше підходять за змістом.

1. Вітерець повіває (мрійливо, роздратовано, сильно).
2. Сонечко світить (пекуче, барвисто, ласкаво).
3. Хмаринки пропливають (величаво, повільно, сумно).
4. Ластівки літають (величаво, швидко, обережно).

228. 1. Послухай текст «День Вишиванки». Які почуття виникають у тебе з наближенням такого дня?

2. Яка інформація з тексту була для тебе відомою? Про що ти дізнався / дізналася вперше? Чи відзначають день вишиванки у вашому навчальному закладі? Як саме?

229. **Попрацюйте над проєктом «День вишиванки».** Обговоріть, які заходи доречно провести у класі, школі. Оформіть лепбук та презентуйте його.

230. Прочитай прислів'я. Спиши. Підкресли слова з орфограмами. Поясни орфограми.

1. Бідний на сорочку стареється, а багатий і кожуха цурається.
2. Як мати рідненька, то й сорочка біленька.
3. Рукави — як писанка, а личко — як маків цвіт.
4. Хочеш сорочку мати — не треба зівати.
5. Трясця тим багачам, що багато сороччя, а в мене одненька, та щодня біленька.

231. 1. Прочитай заголовок. Уважно читай, шукай відповідь на запитання.

ЩО СКАЗАЛО СОНЦЕ?

Спитала птаха в сонця
в прозорій вишині:
— Де небо найчистіше?
Де краще жить мені?
А сонце усміхнулось:
— Ми — як одна сім'я.
А сонце усміхнулось:
— Ми — як одна сім'я.
Коли щасливі квіти —
щасливе з ними я.
Спитали діти в сонця:
— Як світ нам зберегти,
щоб в злагоді, у щасті
жили і ми, і ти?

Коли щасливі птахи —
щасливе з ними я.
Спитала квітка в сонця:
— Коли мені цвісти,
щоб ти для нас тепліше
світило з висоти?
А сонце усміхнулось:
— Ми — як одна сім'я.
Коли щасливі птахи,
коли щасливі квіти,
коли щасливі діти —
щасливе з ними я.

Микола Сингаївський

2. Чи сподобався тобі вірш? Про що в ньому йдеться? Що ти хотів би / хотіла б запитати в сонця? Яку відповідь сонця ти хотів би / хотіла б почути?

232. 1. Заповніть таблицю на аркуші паперу.

<i>Закінчуючи початкову школу, я</i>				
знаю:	розумію і можу пояснити:	вмію:	запам'ятав/запам'ятала такі фразеологізми:	запам'ятав/запам'ятала такі орфограми:
1.	1.	1.		
2.	2.	2.		

2. Обговоріть, хто досяг / досягла найвищих результатів. Придумайте й оформіть відзнаки «Чемпіон /чемпіонка з читання», «Найкращий декламатор / найкраща декламаторка», «Чемпіон /чемпіонка з граматики» тощо.

- C. 104. *QR код*. The Lonely Shepherd (канал «James Last»). URL: <https://pp-books.com.ua/s-umch4-ch2-102>
 C. 104. *Вовдаренко В.* Сезон тиші. URL: <http://web.archive.org/web/20201019141201/http://bibliokid.if.ua/piznavay/vikontse-u-pryrody/103-sezon-tyshi.html>
 C. 106. *Дачини Марина та Сергій.* Летючий камеліох. URL: https://web.archive.org/web/20201019140835/https://mala.storinka.org/Марина_та_Сергій_Дачини_Летючий_камеліох
 C. 114. *Пономаренко М.* Давноччи в сієї ніжні-ніжні. Марія Пономаренко, «Конавалі», Тисяча п'ятсот загадок / услад.: Л. Вознюк. Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. 208 с.
 C. 114. *Конавалія (фото і текст)*. URL: <http://web.archive.org/web/20201019142131/http://teofaniya.kiev.ua/about/flora/convallaria-majalis/>
 C. 115. *Кайко Л.* Бабусини руки. URL: <https://web.archive.org/web/20201019141129/http://deti.e-papa.com.ua/virshi-dlya-ditei/virshi-pro-babusu/>
 C. 116. *День матері (авдіотекст)*. URL: <https://web.archive.org/web/20201019141150/https://www.unian.ua/society/10541724-den-materi-istoriya-ta-tradiciji-svyata-v-ukrajini.html>
 C. 118. *Правоторова В.* З відусем у зорельці. Журнал «Пізнайко», Березень, 2020.
 C. 120. *Гуркіна Н.* Родина реліквія. URL: <https://web.archive.org/web/20201019141741/https://h.ua/story/163103/>
 C. 123. Як спілва творчість батька та сина зробили їх популярними в усьому світі (*смамма і фото*). URL: <https://web.archive.org/web/20201019141803/https://mala.storinka.org/>
 C. 125. *День вишиванки (стаття)*. URL: https://web.archive.org/web/20201019141827/http://kulikl.blogspot.com/p/blog-page_19.html
 C. 125. *День вишиванки (qr код)*. URL: <https://pp-books.com.ua/s-umch4-ch2-125>
 C. 126. *Прислів'я про вишиванку*. URL: https://web.archive.org/web/20201019141827/http://kulikl.blogspot.com/p/blog-page_19.html
 C. 126. *Сингаївський М.* Що сказало сонце?. URL: <https://web.archive.org/web/20201019141921/http://bibliokid.if.ua/chytay/virshi-ta-opovidannya-pro-lito/virshi-pro-lito/start-6.html>

ЗМІСТ

Займенник	4
Книги — безцінний скарб	4
Цікавинки звідусіль.....	19
Дієслово	21
Любити природу — цінувати життя	35
світ дитинства у прозі та поезії	53
Прислівник	54
Стань успішним!.....	68
Речення	69
Земля стрічає квітами весну	95
Текст	97
Сім'я для нас дорожча над усе	106
Повторення вивченого у 1–4 класах	123

Навчальне видання

САПУН Галина Михайлівна

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти

У 2-х частинах

Частина 2

Редагування і верстання: *Оксана Бучковська*
 Літературне редагування: *Людмила Олійник*
 Художнє оформлення: *Юлія Деркач, Олена Демчак,*
Світлана Бедна, Олена Сажко, Віталій Дзюбак
 Дизайн обкладинки: *Юлія Деркач*

Формат 70x100/16. 10,69 ум. др. арк., 10,03 обл.-вид. арк. Тираж _____. Замовлення № _____.

Редакція газети «Підручники і посібники».

46000, м. Тернопіль, вул. Поліська, 6а. Тел.: (0352) 43-15-15; 43-10-21.

Збут: rip.terнопil@ukr.net Редакція: editoria@i.ua www.pp-books.com.ua

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
 серія ДК № 5143 від 05.07.2016 р.

Книга-поштою: а/с 376, Тернопіль, 46011. Тел.: 096-948-09-27, 097-50-35-376

rip.bookpost@gmail.com

СПІЛКУЄМОСЯ ВВІЧЛИВО

Слова Вітання

Добрий день!
Добрий день!
Доброго здоров'я!
Привіт!
Вітаю!
Мої вітання!
Моє шанування!
Здоровенькі були!
Радий / а вітати Вас!
Радий / а Вас бачити!
Слава Україні!
(Героям слава!)

Слова Подяки

Дякую
(широ,
гечно,
сердечно)!

Слова Подяки

Спасибі
(за пораду,
увагу,
допомогу,
пропозицію,
співпрацю,
чудовий
день).

Слова Вибачення

Будь ласка.
Прошу.
Перепрошую.
Вибач / те.

Слова Прощання

До побачення!
На все добре!
До нової зустрічі!
Щасливо!
Щасті!
Бувай / те!
На добраніч!

ДОСЛІДЖУЄМО МЕДІА

MMS, QR-КОД, SMS,
АНИМАЦІЯ, АУДІО, АФІША,
БУКЛЕТ, ВІДЕОКЛІП, ГАЗЕТА,
ЖУРНАЛ, КНІГА, КОМІКС,
КОМП'ЮТЕРНА ГРА,
ЛИСТІВКА, МАЛЮНОК,
МУЛЬТФІЛЬМ, ОГОЛОШЕННЯ,
ПЛАКАТ, РЕКЛАМА,
СВІТЛИНА, СЕЛФІ,
СТІННІВКА, ФОТОКОЛАЖ.

